

l'arjau

REVISTA CULTURAL

Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Núm. 75 DESEMBRE 2015

Revista gratuïta

CALIDOSCOPI

Lluís Esteva, mestre, historiador i arqueòleg

■ L'ENTREVISTA

NARCÍS SOLER, arqueòleg i catedràtic de Prehistòria a la Universitat de Girona (UdG), recorda Lluís Esteva i explica les seves aportacions a l'estudi del megalitisme a Catalunya

■ CONTRASTOS

Una vida de compromís

■ LES IMATGES

La mirada humana

Retrat d'uns participants en un congrés d'arqueologia celebrat a Andalusia l'any 1973.
AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

EN AQUEST NÚMERO...

■ PRESENTACIÓ	03
■ CALIDOSCOPI	
Lluís Esteva, mestre, historiador i arqueòleg	04
El punt de vista	06
L'entrevista. Narcís Soler	40
Contrastos	42
Les imatges	46
■ DIRECTORI	59

EDICIÓ

AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS
www.guixols.cat

REDACCIÓ

ARXIU MUNICIPAL
SERVEI DE PUBLICACIONS D'ARXIU
Crta. de Girona, 45-47
17220 St. Feliu de Guíxols
Tel. 972 32 25 93

COORDINACIÓ

M. ÀNGELS SUQUET

CONSELL DE REDACCIÓ

MARC AULADELL, JOSEP AULADELL,
PERE CARRERAS, JORDI COLOMEDA,
DAVID HERNÁNDEZ

COL-LABORADORS

FRANCESC AICART, MARC AULADELL, EUDALD
CARBONELL, ELENA ESTEVA, TOMÀS ROSÉS,
NARCÍS SOLER, M. ÀNGELS SUQUET, JORDI VIVO

FOTO DE LA PORTADA

LLUÍS ESTEVA DAMUNT LA LLOSA DEL DOLMEN
DE LÁCARA (BADAJOZ) DURANT UN VIATGE A
EXTREMADURA, EL 1968. AMSFG. FONS LLUÍS
ESTEVA. (AUTOR: DESCONEGUT)

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC

ELISENDA LORÉS I MIREIA TRULL

DISSENY I MAQUETACIÓ

DOSIS PROJECTES GRÀFICS

IMPRESSIÓ

GRÀFIQUES BIGAS

ISSN 2013-0813
DIPÒSIT LEGAL: GI-1.611-89

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el
disseny, fotografies, dibuixos i estadístiques, no
pot ser reproduïda, emmagatzemada ni transmesa
de cap manera ni per cap mitjà (electrònic,
mecànic, òptic, de gravació o bé fotocòpia) sense
autorització prèvia de l'autor i editor.

MILLOR INICIATIVA
DE COMUNICACIÓ
INSTITUCIONAL
2014

Premis
Carles Rahola
de Comunicació Local

Detall d'una porta, pres durant un viatge a Salamanca, 1987. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva)

PRESENTACIÓ Aquest L'ARJAU està dedicat a Lluís Esteva i Cruañas, un guixolenc que ha fet que aquesta ciutat sigui coneguda més enllà del mateix municipi. Mestre de formació i historiador autodidacte, investigà i rastrejà minuciosament fons documentals i restes arqueològiques de Sant Feliu de Guíxols, les Gavarres i tot l'Empordà. Els resultats de les seves recerques els plasmà en prop de tres-cents escrits d'àmbit local i de les comarques de Girona que publicà de manera constant des de l'any 1951. En aquesta ocasió volem presentar i agrair públicament la donació del seu fons documental a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols pels seus fills Elena i Francesc.

La seva tasca ha rebut nombrosos reconeixements. En vida, el gener de 1986, amb motiu del seu vuitantè aniversari l'Ajuntament el va homenatjar amb un acte i, sobretot, li va dedicar una placeta a tocar del Monestir, tot lligant el seu nom amb un dels indrets que més estimava de la ciutat. El 1995, l'Ajuntament va organitzar unes jornades d'homenatge en què van participar nombrosos historiadors i tècnics especialistes en patrimoni històric. El mateix any l'Institut d'Estudis Gironins li dedicà un congrés. També fou recordat en escrits al número 20 de l'informatiu *Sant Feliu de Guíxols. Arxiu i Museu d'Història de la Ciutat*, de desembre de 1994, i al número 54 de L'ARJAU, el juny de 2006. Aquest any l'Institut d'Estudis del Baix Empordà publicà una miscel·lània en memòria seva.

A banda de les seves aportacions intel·lectuals, els qui el conegueren recorden el seu tarannà discret i tolerant, propi de les persones que són autènticament sàvies, també la seva conversa i els dots de comunicació, les seves anècdotes i acudits. Va ser un home incansable, compromès i de forts convenciments. Ensenyant de vocació, el seu mestratge va ser molt apreciat a les escoles on exercí i també per totes aquelles persones que s'iniciaren amb ell en el coneixement i l'estimació pel nostre patrimoni.

CALIDOSCOPI

Lluís Esteva, mestre, historiador i arqueòleg

"[...] un home que es comunicava, que estava amb la gent de la seva ciutat, que estava amb la gent de fora de la seva ciutat i, naturalment, que el contacte humà i científic era complet. I al costat d'això també aquesta manera de fer demostra un altre aspecte: l'Esteva era un pedagog." Aquest és un fragment extret de l'elogi a Lluís Esteva que va fer Pere de Palol amb motiu de les jornades d'homenatge organitzades per l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols l'any 1995. En aquestes paraules se sintetitza l'essència de la personalitat del Sr. Esteva: l'home, el científic i el mestre, fortament arrelat a la seva ciutat però també connectat amb l'exterior. De mentalitat oberta i confiada a l'hora de compartir resultats i dubtes, amb ganes de fer participar tothom, els infants i els adults, els erudits i els aliens. Fou metòdic en l'aplec i l'anàlisi de dades, rigorós en la seva contextualització. Un dels pocs que ha sabut conjuminar la interpretació de vestigis arqueològics i la de documents. Ens hem proposat reflectir les diferents facetes d'aquest personatge i el seu entorn, recordant els qui n'han parlat anteriorment. Eudald Carbonell ens exposa el mètode arqueològic que ell personificà; Francesc Aicart descriu les seves aportacions en aquesta disciplina. Jordi Vivo explica el seu paper com a fundador de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà. Tomàs Rosés evoca la seva tasca com a docent i l'ambient que vivien a l'actual escola Gaziell. Elena Esteva en ressegueix la relació amb Gaziell i Joan Torrent l'explica a partir de la correspondència personal. Marc Auladell en recull la tasca com a erudit i expert coneixedor del patrimoni local. Narcís Soler recorda com va conèixer Lluís Esteva, com era i com treballava, i quina és la seva empremta en el mètode arqueològic.

Aixecament del menhir de la Murtra, 1952. A dalt, d'esquerra a dreta: Enric Descayre, persona desconeguda, Mn. Gurmesind Vilagran i Jaume Lladó (fill). Al mig, probablement, el propietari o un treballador de la finca. A sota: Pepita Naval de Massós, Ricard Pla, Lluís Esteva, Francesc Castelló, Joan Auladell, Enric Massós i el nen, Ricard Castelló. AMSFG. Fons Ricard Pla. (Autor: desconegut)

CALIDOSCOPI

EL PUNT DE VISTA

Vist per la **CIÈNCIA** LA RECERCA EN EVOLUCIÓ HUMANA. En les darreres dècades, gràcies a les grans produccions cinematogràfiques, s'ha popularitzat l'interès per l'arqueologia i la prehistòria. Però més enllà d'Indiana Jones i dels misteris que ha d'investigar, la ciència arqueològica, precisament, prescindeix del fetitxisme dels objectes i basa el seu mètode en l'estudi del context, la interdisciplinarietat i l'experimentació. L'arqueologia troba respostes a les preguntes que es fa la mateixa humanitat sobre el seu origen i la seva evolució. Aquest coneixement ha de fer-nos conscients del que som i ens ha d'ajudar a decidir què volem ser.

Els científics que treballem en evolució humana hem estat capaços a través del desenvolupament empíric d'anar aportant dades sobre aquest esdeveniment espaciotemporal singular, bàsic per entendre la nostra pròpia evolució

HOMENATGE A UN HOME CONSCIENT I EFICIENT, LLUÍS ESTEVA

PRESENTACIÓ

La recerca prehistòrica necessita una sèrie de vectors sense els quals no seria possible desenvolupar-la. La teoria de l'evolució va ser la pedra de toc que la va dotar d'una estructura més gran capaç de suportar les descobertes i poder-les explicar; d'aquesta manera emergeix el vector central de la disciplina, la publicació de *L'origen de les espècies* (1859), de Charles Darwin. Des de la seva formulació, aquesta teoria s'ha anat consolidant amb modificacions. En aquest sentit, el neodarwinisme, o teoria sintètica de l'evolució, ens aporta més i més coneixements i mètodes que convergeixen, a la vegada que ens expliquen que la teoria de l'evolució també es transforma.

Gràcies a aquesta cobertura teòrica sorgida de la pràctica, els segles xx i xxi, els científics que treballem en l'evolució humana hem estat capaços a través del desenvolupament empíric d'anar aportant dades sobre aquest esdeveniment espaciotemporal singular, bàsic per entendre la nostra pròpia evolució. A més, gràcies a la teoria de l'evolució, l'estudi de la història de la vida al nostre planeta disposa d'una via heurística i hermenèutica de primer ordre. Els arqueòlegs, dins el marc de la teoria de l'evolució, ho hem fet endinsant-nos en l'anàlisi social i tècnica dels artefactes i de les seves interaccions amb el medi històric i el medi natural, amb la perspectiva de reconstruir una realitat social i ecològica pretèrita. A la vegada, aquesta estratègia ens ha permès agafar experiència sobre el passat i tota la sèrie de contingències que han fet de l'evolució del gènere *Homo*, l'evolució de la nostra consciència: la consciència planetària.

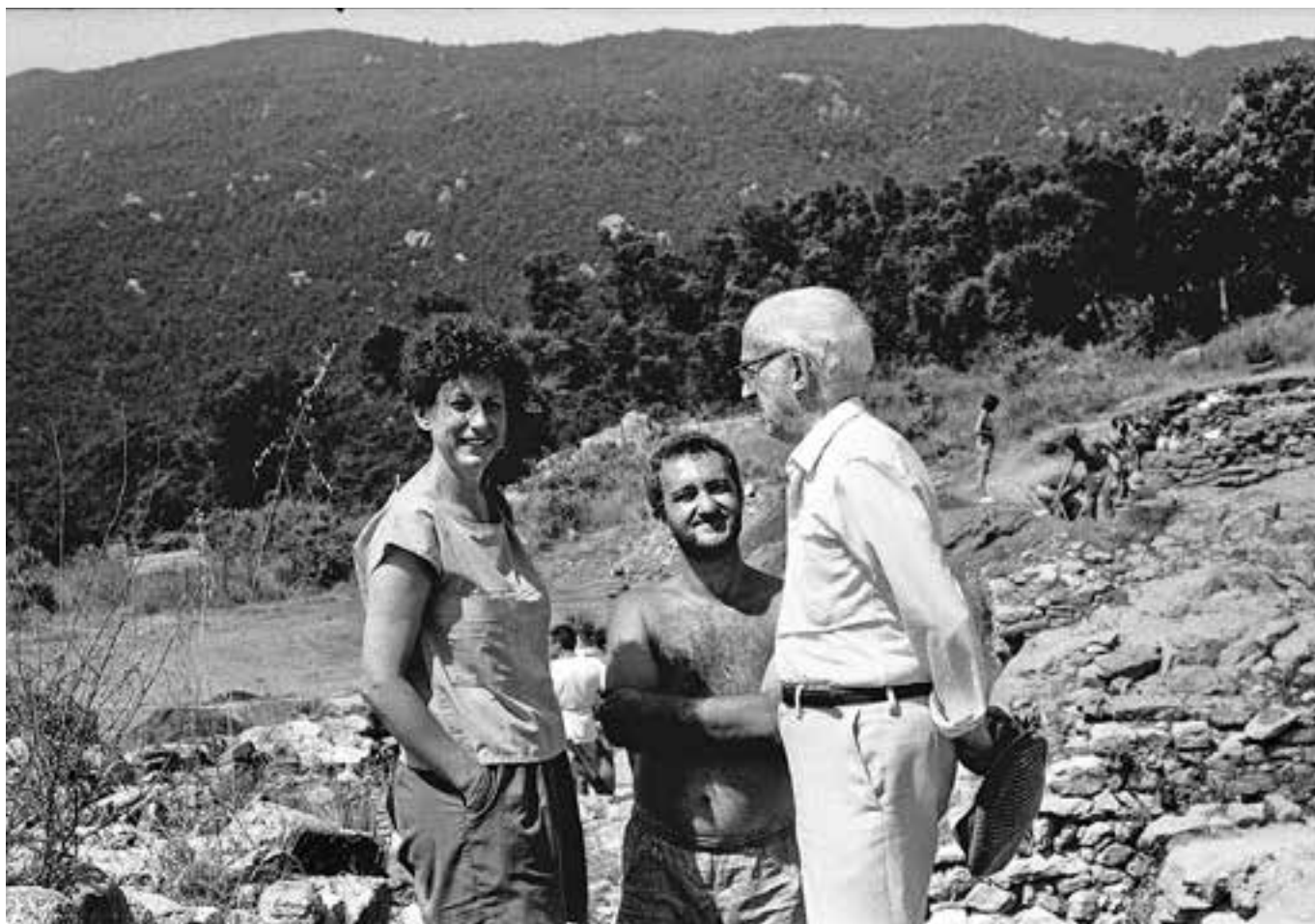
COM HO FEM?

Amb el mètode científic, que es basa en la capacitat de formular hipòtesis i contrastar-les de manera experimental. Les hipòtesis centrals estan lligades a la teoria de l'evolució, gràcies a la qual podem situar-nos sempre en un nivell espai-temps concret, en un moment històric determinat, que ens defineix el context de la nostra recerca. Aquesta teoria, doncs, forma la part objectiva del projecte d'autoconeixement a través de la descoberta i de l'experimentació dels fenòmens que hem trobat fossilitzats en els mitjans de la litosfera.

La prospecció, el sondeig i l'excavació arqueològica són les primeres fases

Isabel Rodà, Josep M. Nolla i Lluís Esteva durant l'excavació d'un mausoleu romà a Bellaguarda (el Pertús), l'any 1993. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Elena Esteva)

Lluís Esteva conversa amb el cortijero que va fer de guia durant la visita del dolmen de Làcara, durant un viatge a Extremadura, el 1969. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: desconegut)

de com els científics socials duem a terme els processos. Amb la prospecció ens acostem al coneixement de l'espai, de manera que som capaços de valorar superficialment la importància i intensitat d'un registre. Si aquest és significatiu, podem passar al sondeig –que representa el primer peritatge de l'interès que podem tenir en excavar un indret determinat–; si és positiu, si cal, es passa a l'excavació arqueològica, que és el vertader instrument, el que propicia que un procés científic disposi de dades recollides sistemàticament.

Com es pot dur a terme aquesta escomesa? De diverses maneres: des de la prospecció directa de camp tal com s'havia fet fins ara, és a dir, passejar de forma ordenada rastrejant el territori per trobar-hi les anomalies fòssils, o bé, des de la detecció mitjançant la imatge per satèl·lit tal com es fa avui dia, que és un dels avantatges de la revolució científicotècnica, i que ens dona la capacitat de prospectar des del gabinet o laboratori i, una vegada escollit el lloc, poder-hi accedir directament i iniciar la fase no digital, la manual, del procés d'extracció de dades.

El sondeig, que algun dia també es podrà realitzar per control remot, el fem encara, avui dia, directament amb la concurrència dels especialistes i de tot l'equip encarregat de fer sortir a la llum la informació que hi ha sota terra. L'excavació, per tant, és el procés central, i el més important, per obtenir dades globalment, per poder inferir en el comportament de les espècies que han poblat la biosfera des del sorgiment del gènere humà. L'excavació també es fa manualment per espècimens humans, això sí, amb l'ajuda d'aparells que ens permeten estructurar i emmagatzemar la informació de manera

sistemàtica i rigorosa, una feina que també ha canviat molt com a conseqüència de la revolució científicotècnica.

La seqüència que va a continuació de la prospecció, el sondeig i l'excavació és l'anàlisi, la interpretació, la publicació i l'exposició dels resultats. L'anàlisi és d'una gran complexitat si es fa de manera holística i sistèmica –que des de la nostra perspectiva, és com s'ha de fer–: des de la taxonomia de restes tant lítiques com botàniques i faunístiques a la recerca de la composició de roques i materials a través de l'espectrometria i el difractograma, també la microscòpia de rastreig, etc.

El conjunt d'anàlisis permeten establir les característiques, que després poden ser comparades establint analogies amb altres registres en el marc espaciotemporal i treure'n conclusions. Una vegada seguit tot aquest camí, la publicació dels resultats potser és la tasca que necessita més concentració i capacitat de síntesi. Això es fa a través d'articles en revistes científiques, en forma de monografies –que sol ser el més habitual–, ja que sempre es prefereix publicar-ho en revistes del SCI (Science Citation Index), perquè els col·legues en puguin conèixer els resultats.

La tercera part de la seqüència està formada per la socialització de les recerques que s'han dut a terme i les conclusions científiques que han de formar part de la cultura de l'*Homo sapiens*. Aquest apartat és de gran importància en la tasca d'un científic social, que el que busca és conèixer com s'ha produït i estructurat el procés evolutiu.

D'esquerra a dreta:

Pere de Palol i Joan Ainaud de Lasarte durant un congrés l'any 1978 o el 1979. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva)

Joan Sanz, Elena Massaguer, el matrimoni Corominas, Miquel Oliva i Francesc Riuró durant un viatge a Valladolid, el 1965. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva)

Retrat del Dr. Antonio Beltran, el Dr. Lluís Pericot i Miquel Oliva i Prat, a l'ermita de Sant Ramon de Begur, amb motiu de l'homenatge al Dr. Pericot. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva)

Els científics som els responsables de la construcció bàsica de la història social, atès que tot parteix de les descobertes i les experimentacions que fem sobre el que queda de la memòria amortitzada del sistema

Fer prendre consciència de la descoberta i de la interpretació ens acosta cap al coneixement autoconscient, de manera que incorporar la societat al coneixement i pensament científic ens ajuda a establir un món més racional i més humà. És la forma d'integrar el coneixement a la població, o sigui, no es tracta de divulgar, sinó de fer participar tothom a través de l'aprenentatge social en aquest àmbit de la humanització, possiblement el més transcendent i el que influeix més en la nostra manera de viure.

QUI HO FA?

El Dr. Martín Almagro Basch fent una visita guiada a Empúries el setembre de 1962. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva)

Una persona no identificada examina la mandíbula localitzada al Pla de la Formiga (Porqueres), en presència de Miquel Oliva i Pere Caner, el 1962. En segon terme, amb ulleres fumades, Francesc Reixach, fundador de l'Associació Arqueològica de Girona. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva)

El personal científic de pràcticament tots els camps del coneixement i de totes les disciplines de les ciències de la vida i de la terra, també de les ciències socials. L'anàlisi ha de ser holística, tal com hem plantejat abans. Des d'aquesta perspectiva, la química, la física, la botànica, la biologia i l'arqueologia tenen un paper fonamental. Per tant, els científics han de provenir d'aquests mons, que són complementaris i que necessiten de l'aplec per interpretar les dades. Sense una bona interpretació es fa difícil poder saber exactament perquè serveix la composició analítica del que s'ha registrat.

L'autoconsciència és el mecanisme que ens genera de manera existencial les preguntes que després són vehiculades pel mètode científic i la mateixa explicació científica

El treball en equip, com totes les tasques que un grup necessita per realitzar-se, requereix organització, que s'obté a través de programes de recerca i de la direcció de les excavacions, que a la vegada està lligada als projectes. Cal establir relacions de coneixement multidisciplinari, interdisciplinari i "transdisciplinari" per acostar-se a la realitat del que expressa el registre. Els científics som els responsables de la construcció bàsica de la història social, atès que tot parteix de les descobertes i les experimentacions que fem sobre el que queda de la memòria amortitzada del sistema. Ho fem, per tant, les persones a qui la mateixa societat conscient s'ha encarregat de donar els mitjans per portar a terme aquestes tasques. Ho fa la mateixa societat que confia amb les possibilitats del mètode científic i també del coneixement històric per integrar coneixement, experiència i mètode científic en una construcció racional.

Els científics transformats en una unitat de treball interdisciplinari projecten, al camp, les teories a través d'hipòtesis, que són contrastades sempre amb mètodes analítics i lògics que poden ser demarcats, i per tant sotmesos a contrastació per la mateixa comunitat científica. Els científics representen, una avantguarda especialitzada de la societat, atès que treballen temes que necessiten coneixements i una forta especialització. En aquest sentit, les persones que es dediquen a aquesta tasca necessiten una preparació continuada i una vocació de servei social fora de tota mesura, si volem que els mecanismes de funcionament de la vida i l'evolució puguin ser compresos.

PER QUÈ ES FA?

Possiblement, és aquí on cal explicar de manera més rigorosa els plantejaments ontològics que ens porten a la recerca dels nostres orígens i de la nostra evolució. L'autoconsciència és el mecanisme que genera de manera existencial les preguntes que després són vehiculades pel mètode científic i la mateixa explicació científica.

La vinculació vital amb les preguntes seminals fa del coneixement sobre la nostra evolució una estratègia que va més enllà de l'epistemologia clàssica. El perquè és una via filosòfica i, com tots sabem, el com és una via científica; ambdues s'integren quan comença el treball de recerca sobre el nostre origen i la nostra evolució.

Una minoria social es fa les preguntes que després, gràcies a l'eficiència social i econòmica d'una majoria, poden constatar. Ara com ara, l'evolució ha entrat amb força no només en el treball científic, sinó com a mecanisme de coneixement i anàlisi de la realitat; el seu estudi s'ha convertit en paradigma de coneixement general, com va ser-ho la física a principi del segle xx.

Des d'aquesta perspectiva és com ens hem de plantejar i tirar endavant la recerca que ens ha de permetre fer-nos més humans. La investigació sobre l'evolució humana ens vincula de manera rellevant amb la nostra història, com a substrat i com a realitat digenètica. És en aquest context, on passat, present i futur s'integren de manera dialèctica per agafar la seva plenitud explicativa.

El com i el perquè són, doncs, les cares de la mateixa moneda. Consegüentment, cal entendre que el que és una pregunta vital, l'autoconeixement l'ha transformat en procés d'aprehensió científica, i ha permès d'aquesta manera que la realitat fossilitzada s'incorpori a la pràctica vital de la nostra espècie amb l'anàlisi del coneixement del pretèrit. Aquest passat es converteix així en experiència empírica que es pot portar al present per analogia i extreure'n experiències per veure si la societat es regeix per lleis que són predictibles. És una via d'informació estocada en la memòria del sistema, que per enginyeria inversa hem de ser capaços de despertar i fer-la reviure conscientment.

COROL·LARI

La teoria i la pràctica són indestriables del pensament i l'acció. D'aquesta manera, els humans ens integrem en la naturalesa i aquesta desperta la nostra consciència, fa que siguem autoconscients, a la vegada que ens fa despertar del somni d'allò no conegut per endinsar-nos en la indeterminació i la incertitud del que érem, som i volem ser.

L'arqueologia i totes les ciències i disciplines que es dediquen a l'autoconeixement sorgeixen com una necessitat explicativa. És en aquest àmbit que hem de ser capaços de fer-nos competents sobre la nostra història com a gènere i com a espècie. Combinant el que sabem fer amb el que coneixem, podem arribar a formular noves síntesis que ens portaran a nous problemes, i establir un bucle que en realitat és l'evolució mateixa de l'espai-temps.

Eudald Carbonell Roura

Investigador de l'Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social

Vist per l'**ARQUEOLOGIA** LLUÍS ESTEVA I CRUAÑAS (1906-1994), L'ARQUEÒLEG. ALGUNES DADES I REFLEXIONS. El destí situà el jove mestre Lluís Esteva a Begur, on coincidí amb el doctor Lluís Pericot que l'introduí en l'arqueologia, juntament amb Miquel Oliva i l'equip de col·laboradors que l'ajudaren com a comissaris locals d'excavacions. La mentalitat oberta de Lluís Esteva, la seva curiositat, el seu rigor i la seva honestetat foren clau en la seva recerca arqueològica i el convertiren en una autoritat. La seva vocació com a ensenyant l'impulsà a donar a conèixer tots els seus treballs. La seva estimació pel territori l'incità a restaurar i protegir el patrimoni.

Els inicis de Lluís Esteva i Cruañas en el camp de l'arqueologia els hem de situar a Begur, on va prendre possessió de la plaça de mestre d'escola el 15 de setembre de 1934, provinent d'una llunyana escola de Fonsagrada (Lugo).¹ Fou a Begur on Lluís Esteva va fer coneixença amb l'eminent prehistoriador Lluís Pericot i Garcia (1899-1978), figura cabdal de la investigació en el camp de la prehistòria de l'Estat espanyol sobretot després de la Guerra Civil. El 14 de maig de 1941, es nomenaren els primers comissaris provincials dins de la nova estructura de l'arqueologia de l'Estat impulsada pel govern franquista i el doctor Lluís Pericot fou nomenat comissari provincial de Girona.² El nomenament de Pericot serà la clau de volta per entendre l'arqueologia gironina de la postguerra.

Bastides per a la restauració de la Porta Ferrada l'any 1968. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: Lluís Esteva)

1. Esteva obtingué la plaça de mestre en 5è torn a Cabana-Fonsagrada (Lugo) on romangué del 8 de febrer de 1931 al 30 de juny de 1934. Després de concursar novament, obtingué plaça a Begur, on començà a exercir el 15 de setembre de 1934. (Arxiu Històric de Girona, *Delegación Provincial del Ministerio de Educación y Ciencia*, expediente personal de Lluís Esteva (AHG170-16-T2-539)).

L'amistat, el mestratge i les orientacions del doctor Pericot marcaran la trajectòria d'Esteva com a investigador en el camp de l'arqueologia

L'amistat, el mestratge i les orientacions del doctor Pericot marcaran la trajectòria d'Esteva com a investigador en el camp de l'arqueologia. L'afecte era mutu, fins al punt que Pericot el va considerar com un dels seus millors deixebles:

"El fue nuestro más asiduo compañero, junto con otros amigos bagurenses, en la exploración del castillo de Bagur. Le acompañaban varios de sus alumnos de la escuela nacional. Su vocación por los temas culturales, su inteligencia abierta a todas las corriente[s] científicas, su afición a la Naturaleza, le hacían un compañero ideal. Perdónesenos la vanidad de creer que nuestro entusiasmo por la Arqueología prendió también en él."³

En efecte, la vessant com a arqueòleg de Lluís Esteva no es pot entendre sense Lluís Pericot i tot el que representà en l'arqueologia catalana i espanyola després de la Guerra Civil. Pericot fou també el mestre, juntament amb Francesc Riuró i Llapart (1910-2008), del gran referent de l'arqueologia gironina durant el franquisme, Miquel Oliva i Prat (1922-1974), que acompanyà i donà suport a Lluís Esteva en nombroses recerques fins a la seva prematura mort l'any 1974. Lluís Esteva recordava en aquell trist moment com es van conèixer per mitjà de Lluís Pericot i la influència que tingué sobre ambdós l' eminent prehistoriador:

"La meva amistat amb Miquel Oliva venia de lluny. El vaig conèixer a casa del doctor Pericot quan jo exercia de mestre de minyons de Begur; parlo d'uns trenta cinc anys enrere. Ell s'entregà en cos i ànima a l'arqueologia, guiat pel nostre Mestre; jo vaig seguir la meva carrera i tan sols de tant en tant dedicava algun moment a les meves aficions. Ell fou ben aviat un professional; jo, un aficionat a l'arqueologia. En cap moment, però, no vam perdre el contacte personal i mai no vaig deixar de confiar-li les meves recerques arqueològiques. Quan amb la meva família vam traslladar la nostra residència a Sant Feliu i el doctor Pericot em llançà a la incerta aventura d'escriure la meva *Prehistoria de la comarca guixolense*,⁴ vaig comptar amb l'ajut i estímul de Miquel Oliva."⁵

El testimoni de Lluís Esteva no deixa lloc al dubte. Pericot era el seu mestre i també ho era de Miquel Oliva. Fou Lluís Pericot,⁶ qui l'inicià l'any 1942 en el món de l'arqueologia, en les excavacions del dolmen del Cementiri dels Moros de Torrent i del poblat ibèric del Castell de Begur. Un testimoni d'aquestes primeres passes com a arqueòleg el trobem en aquest fragment d'una carta que adreçà a Lluís Pericot el 19 de novembre de 1942:

2. DÍAZ-ANDREU, Margarita i Ramírez, Manuel, E. "La Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas (1939-1955). La administración del patrimonio arqueológico en España durante la primera etapa de la dictadura franquista", *Complutum*, 12, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 2001, p.330; RIURÓ, Francesc. "Crònica de cinquanta anys d'activitat arqueològica", *Quadern de Treball*, 8, Associació Arqueològica de Girona, Girona, p. 88.
3. PERICOT, Lluís. "Pròleg" a ESTEVA, Lluís, *Sepulcros megalíticos de las Gabarras (Gerona) III*, Corpus de Sepulcros Megalíticos. España, Fasc.5, Instituto Español de Prehistoria del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Departamento de Barcelona-Servicio de Investigaciones Arqueológicas de la Diputación de Gerona, Girona, 1970, p.4.
4. ESTEVA, Lluís. "Prehistoria de la comarca guixolense (contribución a su estudio), I", *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XI, Instituto de Estudios Gerundenses, Girona, 1957, p.163-263; ESTEVA, Lluís. "Prehistoria de la comarca guixolense (contribución a su estudio), II", *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XII, Instituto de Estudios Gerundenses, Girona, 1958, p. 173-244.
5. ESTEVA, Lluís. "A la memòria de Miquel Oliva", *Revista de Gerona*, 69, Diputació de Girona, Girona, 1974, p. 41.
6. ESTEVA, Elena. "Lluís Esteva i Cruaños (Dades per a una biografia)", *Estudis del Baix Empordà*, 12, Institut d'Estudis del Baix Empordà, Sant Feliu de Guíxols, 1995, p. 8.

El pintor Josep Albertí fa donació al Museu d'Història de l'original del cartell per al xv Festival Internacional de Cinema Amateur de la Costa Brava, el 30 de maig de 1977. D'esquerra a dreta: Néstor Sanchiz, Lluís Esteve, Albert Gironès, Pere Albertí, Josep Albertí i Alfons Hereu. AMSFG. Fons Josep Albertí. (Autor: desconegut)

Acte de recepció de l'obra de rehabilitació del Monestir de Sant Feliu de Guíxols el 1990. Josep Vicente i Joaquim Molins parlen amb Lluís Esteve. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols. (Autor: desconegut)

"Le adjunto el croquis de un hacha hermosísima. Es la más bella de las que he visto. La posee el padre de un alumno mío y, si lo desea, podría examinarla cuando venga.

Durante los días que siguieron a su interesante lección, los niños iban por la tarde al Castillo a excavar (?) en las trincheras. Me han traído muchos fragmentos de cerámica, algunos de ellos de auténtico cántaro de Quart. No obstante, hay fragmentos que, evidentemente, pertenecen a las primeras series de la colección clasificada por el Sr. Cazorro. El caso es que el entusiasmo *estaba al rojo vivo* y tuve que frenarlo pues sin orden ni concierto iban con azadas a remover la tierra y me hubiesen llenado la escuela de restos de cerámica de todos los tiempos. Incluso el padre de un niño que también participó del entusiasmo de su hijo, se me ofreció para excavar donde yo dijera. Fuí con el ofrecimiento al Sr. Raurich, pues mis conocimientos en la materia son punto menos que nulos, y acordamos trasladarlo a V. cuando venga para descansar. Desde luego, le anticipo que, para entonces, el Sr. Raurich quiere que V. examine los fragmentos que han traído los niños pues dice que son más interesantes por ser ellos los excavadores. Como descargo mío hago constar que yo no soy responsable de este trabajo que le espera y que parte de la responsabilidad recae directamente sobre V. ya que, con su conferencia, acabó de entusiasmar a los niños excitando sus deseos, ya de sí bastante arraigados en ellos, de excavar la tierra."⁷

Però la veritable eclosió com a arqueòleg de Lluís Esteve es produeix amb el retorn a Sant Feliu de Guíxols, on prengué possessió de la plaça de mestre

7. Carta de Lluís Esteve a Lluís Pericot del 19 de novembre de 1942. Biblioteca de Catalunya, Barcelona. Fons Lluís Pericot i García. Salvador Raurich i Ferriol (1868-1945), erudit i investigador de Begur, fou una de les personalitats més rellevants de la cultura baixempordanesa de la primera meitat del segle xx. Raurich era el sogre de Lluís Pericot.

Esteva comptà amb un nodrit grup de col·laboradors, bona part d'ells vinculats a l'excursionisme, reorganitzat durant la postguerra a l'entorn del Centre Excursionista Montclar, i el suport de l'Instituto de Estudios Guixolenses

l'1 de setembre de 1949.⁸ Impulsat per Pericot inicià la recerca en el món megalític, especialment de les Gavarres i de l'Ardenya, àmbit d'estudi que amplià durant la dècada dels seixanta i dels setanta a l'Alt Empordà. La seva recerca durant els anys cinquanta a la Vall d'Aro, les Gavarres i l'Ardenya fou extraordinàriament fructífera i culminà amb la publicació de la *Prehistoria de la comarca guixolense*. Sense oblidar la represa de les excavacions al poblat ibèric dels Guíxols l'any 1952, iniciades l'any 1903 per l'arxiver Eduardo González Hurtebise (1876-1921) o l'excavació de la vil·la romana de pla de Palol a Platja d'Aro, ambdues amb Miquel Oliva. Fruit d'aquest treball intens fou el seu reconeixement oficial com a comissari local d'Excavacions Arqueològiques el 16 de juliol de 1955, posteriorment confirmat com a delegat local del remodelat *Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas* el 2 d'abril de 1957. En aquesta primera etapa de la seva trajectòria investigadora, Esteva comptà amb un nodrit grup de col·laboradors, bona part d'ells vinculats a l'excursionisme, reorganitzat durant la postguerra a l'entorn del Centre Excursionista Montclar, i el suport de l'Instituto de Estudios Guixolenses, ambdós fundats oficialment l'any 1950.

El ressò de les investigacions de Lluís Esteva va arribar, sens dubte, als cercles universitaris que controlaren, a partir de mitjan anys cinquanta del segle xx, els espais de poder en l'àmbit de l'arqueologia espanyola i on el doctor Pericot tingué un paper preponderant. Fins i tot, abans de ser nomenat en el càrrec de comissari local d'excavacions féu d'amfitrió d'una personalitat de relleu internacional, el professor Ernst Sprockhoff (1892-1967) de la Universitat de Kiel, a qui acompanyà la tardor de 1953 a les Gavarres en una visita als dòlmens del mas Bousarenys i a la Cova d'en Daina, les cistes de la carretera de Calonge i del camp d'en Güitó,⁹ entre altres monuments megalítics i n'informà a Lluís Pericot, qui havia promogut la visita del savi alemany. A tall d'exemple, esmentem també la felicitació rebuda de Pere Bosch Gimpera (1891-1974), pare de la prehistòria catalana, exiliat a Mèxic després de la Guerra Civil i màxim referent de la prehistòria a l'àmbit mundial d'aquell moment:

8. Arxiu Històric de Girona, *Delegación Provincial del Ministerio de Educación y Ciencia*, expediente personal de Lluís Esteva (AHG170-16-T2-539).

9. ESTEVA, Lluís. "Con el profesor Sprockhoff, de la Universidad de Kiel, en nuestra zona dolménica", *Àncora*, Sant Feliu de Guíxols, 20-10-1953.

10. Carta de Pere Bosch Gimpera a Lluís Esteva Cruaños. Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, fons Lluís Esteva Cruaños, LEC 342.

“El felicito per aquest resum tan complert i documentat de la prehistòria de la seva comarca, que és verament exemplar.”¹⁰

Durant els anys seixanta, es fa evident el seu interès pel món clàssic i medieval en les campanyes d'excavació i restauració que inicià al monestir benedictí de Sant Feliu de Guíxols i el seu entorn la tardor de 1960, treballs que es perllongaren en diferents campanyes fins a l'any 1975 i en els quals participaren, entre altres especialistes, els arqueòlegs Pere de Palol i Salellas (1923-2005), Miquel Oliva i Francesc Riuró, l'aparellador Joan Sanz i Roca (1923-1969), l'arquitecte Alejandro Ferrant Vázquez (1897-1976) i l'estudiós guixolenc Josep Escortell i Cerqueda (1932-2011), col·laborador d'Esteva en nombroses recerques.¹¹ Durant l'any 1962, descobrí les restes d'un edifici de planta poligonal d'època baiximperial reutilitzat a l'alta edat mitjana com a base de la Torre del Fum, a l'entorn del qual hi havia una necròpolis. N'excavà el seu interior amb Pere de Palol entre el 31 de desembre de 1962 i el 5 de gener de 1963. Avui, convenientment adequat per visitar-lo, és un dels monuments de l'antiguitat tardana més significatius de Catalunya.

Així mateix, durant la dècada dels seixanta, amb el suport de Miquel Oliva, salvà de la destrucció jaciments d'un interès extraordinari com l'església antiga de Santa Cristina d'Aro (1962), el forn romà de Platja d'Aro (1966) o el forn romà de s'Agaró (1969), en un període on la febre constructora a la Costa Brava era gairebé impossible d'aturar. Posteriorment, fou nomenat director del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols (1974) i presidí l'Institut d'Estudis del Baix Empordà des que es va fundar (1981). Home minuciós i extraordinàriament metòdic i observador, deixà constància escrita de les seves observacions de camp i publicà els resultats dels seus treballs, a diferència d'altres estudiosos i erudits locals del seu temps que feren interessants recerques però no deixaren pràcticament testimonis escrits. Podem afirmar que Lluís Esteva fou un publicador infatigable. Ho confirma el fet que entre 1951 i 1994 publicà prop de tres-cents treballs, entre aquests les síntesis sobre els jaciments dels Guíxols, s'Agaró, Belllloc d'Aro i Santa Cristina d'Aro que redactà en els darrers anys de la seva vida.

Francesc Aicart Hereu

Tècnic d'Educació de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Homenatge de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols a Lluís Esteva el 26 de gener de 1986. Descobriment de la placa que dona el seu nom a la placeta de la nostra ciutat que li va ser dedicada. D'esquerra a dreta: Joan Oliver, Emili Massanas, Lluís Palahí, una persona no identificada, Joan Reyné (darrere), Josep Vicente, Trinitat Neras, Lluís Esteva, Joan Saqués, Josep López de Lerma, Rafael Albiol, Joan Solé Tobella (darrere), Ramir Pons, Josep M. Sans Travé, Tomàs Rosés i Francesc Esteva. En primer terme, Francisco Moreno, els nets del Sr. Esteva, Ferran i Marc, i una persona no identificada. A la dreta, Aurora Martín, M. Àngels Vivanco. AMSFG. Col·lecció Municipal d'imatges. (Autor: desconegut)

Miquel Oliva parla amb Margarita Wirsing durant una sessió impartida per Lluís Pericot en el “Primer curso de verano para extranjeros” organitzat per la Universitat de Barcelona, a Sant Feliu de Guíxols, el 1969. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: Lluís Esteva)

Lluís Esteva, Lluís Pericot, Elena Esteva i Ricard Pla a la font de la casa de la família Pericot a Begur als anys seixanta. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: desconegut)

11. Esteva aglutinà a l'entorn del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, durant la dècada dels setanta i vuitanta, un grup de col·laboradors, entre els quals, a més de Josep Escortell, hi havia els germans Néstor (1937) i Joan Sanchiz Guerrero (1935-2008), que realitzaren notables aportacions en l'àmbit de la recerca prehistòrica a les comarques de Girona.

Vist per la **RECERCA** “L’INSTITUT HAURÀ REEIXIT SI LA SEVA TASCA ÉS DURABLE I VALUOSA”: LA IMPLICACIÓ DE LLUÍS ESTEVA A L’IEBE. L’1 de març de l’any 1981, una colla de persones amb fortes inquietuds culturals i científiques d’arreu de la nostra comarca es reunien a Sant Feliu de Guíxols amb la intenció de donar forma a l’Institut d’Estudis del Baix Empordà (IEBE). Tal com recolliren a l’acta fundacional, la missió de l’entitat era doble: per una banda, aprofundir en el coneixement científic d’aspectes molt diversos i amplis, que compartien el fet de situar-se a l’espai geogràfic comarcal i recollir-ho en una revista per donar a conèixer les recerques a altres investigadors i a tot el públic interessat; i de l’altra, defensar el patrimoni monumental, artístic i cultural. Com no podia ser d’altra manera, entre els principals impulsors d’aquesta iniciativa hi havia Lluís Esteva i Cruañas, qui presidí la institució des dels orígens fins a l’any 1994, pocs mesos abans del seu decés.

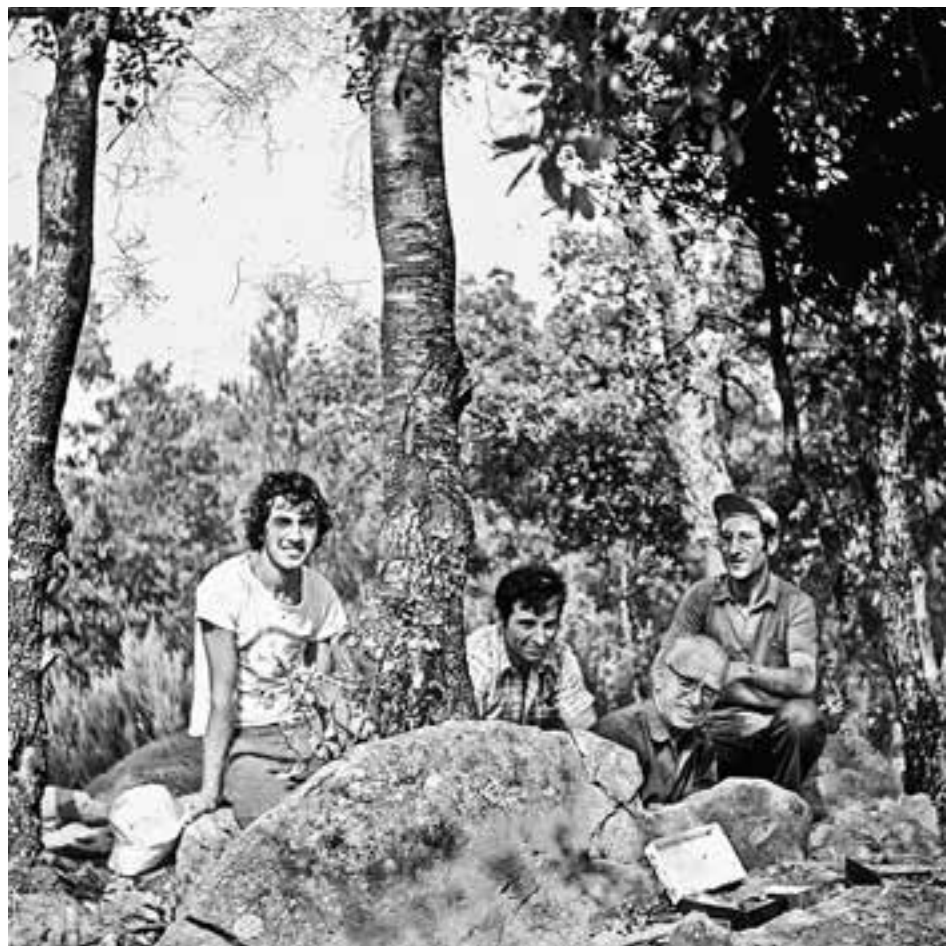
Abans de prosseguir amb el paper que representà Lluís Esteva a l’IEBE, és convenient de contextualitzar l’aparició de l’Institut. Més o menys a tot arreu han anat sorgint amb el pas del temps centres d’estudis locals i comarcals, habitualment com a resposta davant de les preocupacions de determinades persones sensibles envers el patrimoni –entès en un sentit més o menys ampli– d’un municipi, una contrada o una comarca en conjunt. La gènesi d’aquestes entitats s’ha relacionat amb iniciatives culturals que arrelen als darrers decennis del segle XIX, com ara l’excursionisme científic, així com amb les velles figures dels erudits locals. Ja durant la primera meitat del segle XX es constituïren els primers centres d’estudis, tot i que sovint emanaven des de les instàncies oficials. La sotragada que representà la Guerra Civil i el posterior règim franquista significà diversos canvis, sobretot en relació amb els temes de recerca, ja que la doctrina oficial recomanava prioritzar-ne uns de determinats i abandonar-ne d’altres. Sens dubte, aquestes circumstàncies suposaren una limitació dels camps d’investigació, però no es pot negar que també es feren destacades aportacions sobre aspectes concrets de la història i la cultura locals, les tradicions religioses, etc. Això no obstant, els estudiosos locals començaren a unir-se per formar nous centres d’estudis en els quals es barrejava un esperit de resistència. Ben aviat s’organitzaren per celebrar les assemblees intercomarcals d’estudiosos (d’ençà de 1950), unes trobades obertes a la participació de diversos centres i investigadors, amb la intenció de satisfer importants necessitats: el perfeccionament d’aquells que havien optat per fer recerca en l’àmbit local i la construcció de plataformes per connectar-los i permetre difondre els resultats de llurs recerques. Pel que fa al primer aspecte, una preocupació persistent i reiterada tenia a veure amb les qüestions metodològiques, atès que predominava un fort interès a superar l’amateurisme dels primers erudits locals i aconseguir que els estudiosos adquirissin una forma de procedir que s’ajustés a la que estaven aplicant els investigadors de les universitats. En aquest sentit, els canvis que experimentaren els corrents historiogràfics, amb l’arribada de tendències com la microhistòria, als anys setanta, comportaren un acostament entre els historiadors de l’acadèmia i els centres d’estudis locals, en la mesura que els investigadors universitaris començaren a interessar-se pel món local. El següent pas arribà els darrers anys del règim i, especialment, a partir de la transició i els primers moments de la democràcia. Fou aleshores quan es produí una autèntica desclosa dels centres d’estudis: la majoria dels que existeixen actualment es fundaren a partir de les darreries de la dècada dels setanta i els vuitanta.

Josep Canadell, Sebastià Cateura, Francesc Calliçó, Joan Maura i el nen Francesc Esteva durant una excursió a principis dels seixanta. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: Lluís Esteva)

Eudald Caseras, Francesc Esteva i Dr. Ernst Sprockhoff de la Universitat de Kiel durant una visita al menhir de la Murtra (Santa Cristina d’Aro) cap al 1960. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: Lluís Esteva)

Els germans Joan i Néstor Sanchiz darrere Lluís Esteva en una excavació cap al 1990. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: desconegut)

L’establiment de l’IEBE, doncs, no és un fenomen aïllat, sinó que s’emmarca dins del procés general d’efervescència d’institucions d’aquesta mena. Calia, amb tot, que hi haguessin les persones disposades a prendre la resolució de fer les passes necessàries per convertir-lo en realitat. I, efectivament, hi eren: Lluís Esteva esdevingué el principal motor i impulsor del projecte,

Una primera fita la marcà la celebració de la vintena Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos a Sant Feliu, els dies 23 i 24 d'octubre de 1976, un esdeveniment que es féu coincidir amb la inauguració del recentment reformat Museu Municipal, aleshores dirigit per Lluís Esteva

però en cap cas no estava sol. L'acompanyava un petit grup d'estudiosos de Sant Feliu de Guíxols, als quals s'afegiren d'altres de Calonge i Palafrugell, moguts per uns interessos similars. Alguns (i algunes) eren, com ell, mestres de professió, com ara el calongí Pere Caner i Estrany i la seva dona, Dolors Hubach i Vilarrodà, d'altres tenien ocupacions més allunyades de l'àmbit de la cultura però unes pregones inquietuds envers la cultura i el patrimoni, com per exemple Josep Escortell i Cerqueda qui, regentant una tintoreria a Sant Feliu de Guíxols, tenia un afany enorme per camps com l'arqueologia o la geologia i esdevingué uns dels més estrets col·laboradors del senyor Esteva. Tots plegats anaren gestant l'entitat de manera gradual, sense presses però amb fermesa. Una primera fita la marcà la celebració de la vintena Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos a Sant Feliu, els dies 23 i 24 d'octubre de 1976, un esdeveniment que es féu coincidir amb la inauguració del recentment reformat Museu Municipal, aleshores dirigit per Lluís Esteva. Com era habitual, les ponències i comunicacions presentades foren aplegades en una publicació que veié la llum l'any següent, l'edició de la qual anà a cura del mateix Esteva; en aquest tasca l'assistiren altres persones, algunes de les quals estaven implicades –o s'hi acabarien implicant poc més endavant– en el futur Institut, com Lluís Pallí i Buxó, Lluís Palahí i Xargay, Narcís Masferrer o l'esmentat Josep Escortell. En aquells darrers

Lluís Pallí i Josep Escortell durant l'elaboració de l'estudi sobre el terminal de Sant Feliu de Guíxols el 1978. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: Lluís Esteva)

anys dels setanta, doncs, s'havia posat de manifest clarament la voluntat de materialitzar un centre d'estudis per a la comarca. Així ho demostra el fet que, d'ençà de 1978, el nucli original participés com a entitat convidada a les reunions del Patronat Francesc Eiximenis de la Diputació de Girona, al qual restà adscrit des del moment de la fundació fins a la dissolució del Patronat, en finalitzar l'any 2014.

La primera meitat de 1981 fou el moment decisiu. Al març fou signada l'acta fundacional que instituï la Junta Directiva gestora que els socis i sòcies fundadors escolliren perquè s'encarregués de redactar els estatuts de l'IEBE. Fou situat com a president Lluís Esteva; com a secretari, Joan Badia-Homs; com a tresorer, Pere Caner, i com a vocals, Montserrat Darnaculleta, Josep Escortell, Lluís Pallí, Néstor Sanchiz i Jordi Cama. Poc més de dos mesos més tard, el dia 11 de maig, s'aprovaren els estatuts i el mateix any veié la llum, complint un dels objectius primordials de la institució, el primer número dels *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, títol que mantingué fins al número 7 (1988) i que a partir del següent es modificà per *Estudis del Baix Empordà*, que ha mantingut fins avui dia.

Lluís Esteva havia tingut un paper molt destacat en la creació de l'IEBE, i no el perdé en els anys posteriors. Com ja hem esmentat, detingué la presidència que hom li atorgà en el moment de la fundació fins a l'any 1994 i durant tot aquest temps mostrà un formidable dinamisme i entusiasme, no només tenint cura de l'edició de la revista, que assolí ràpidament una periodicitat anual (amb l'única excepció de l'any 1982, en el qual no aparegué el número 2, que fou publicat l'any següent), sinó també presentant, a gairebé tots els volums, com a mínim un treball, ja fos com a autor únic o com a coautor. El repàs dels títols evidencia, una vegada més, la vastitud i disparitat d'interessos que el movien, des de la prehistòria a la història contemporània i des de l'arqueologia fins a les produccions artístiques religioses, concentrades de manera específica a Sant Feliu de Guíxols en particular i la Vall d'Aro en general: al número 1 publicà els articles "El Salvament (Sant Feliu de Guíxols)" i, juntament amb Josep Escortell i Néstor Sanchiz, "Recollida de materials arqueològics a Sant Feliu de Guíxols"; al número 2, "Tècnica constructiva en els sepulcres megalítics de l'Empordà", "Ceràmica hispanoromana recollida en el subsòl del Monestir de Sant Feliu de Guíxols" i "Les creus de terme de Sant Feliu de Guíxols"; al número 3, "Autoritats municipals i eclesiàstiques de Sant Feliu de Guíxols des del 1800 fins avui" i, amb Josep Calzada, "Sant Feliu l'Africà i Sant Feliu de Guíxols"; al número 4, "Sepulcre paradolmènic del Turó de l'Àliga (Sant Feliu de Guíxols)" i, amb Joan Badia i Albert Recasens, "Reedició d'un escrit de la Fonollera (1966)"; al número 5, "La Cova d'en Pere (Santa Cristina d'Aro)" i, juntament, amb Josep Escortell i els germans Joan i Néstor Sanchiz, "Troballes del segle XVII en els carcanys d'una casa guixolensa"; al número 6,

Membres de la Junta de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà a finals dels anys vuitanta. D'esquerra a dreta: Pere Trijueque, Pere Barreda, Josep Matas, Lluís Esteva i Lluís Pallí. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guixols. (Autor: desconegut)

Joan Badia amb la seva esposa, Montserrat Puigdevall, Lluís Pericot i Elena Massaguer l'any 1974. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: Lluís Esteva)

Josep Escortell i Pere Manera observant una cisterna al castell de la Roca (Solius), el 1968. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: Lluís Esteva)

Així, a l'assemblea que va tenir lloc a Palafrugell, el 12 de març del mateix any, quedà aprovat el canvi de la Junta Directiva, amb la nova presidència de Lluís Pallí; Esteva, en reconeixement per les seves tasques, fou nomenat president honorífic

"En el centenari d'Agustí Calvet", "Eduardo González Hurtebise, dit De-laborde. Notes biogràfiques" i, amb Joan Vilaret, "Monedes anteriors al segle v dC trobades a Sant Feliu de Guíxols i a les seves rodalies"; al número 8 (al 7, trencant la tendència general, no hi ha cap treball seu) publicà, amb Josep Maria Nolla i Francesc Aicart, "El poblat ibèric dels Guíxols (segles iv aC a i dC)"; al número 9, "Bell-lloc d'Aro. Restauració de l'església (1960-1962) i excavacions efectuades (1982-1986)", juntament amb Lluís Pallí, "Un menhir inèdit en el terme de Santa Cristina d'Aro: la Pedra Ramera" i, amb Josep Maria Nolla i Francesc Aicart, "El forn de terrissa de s'Agaró i l'establiment romà de la finca Alzina"; al número 10, "Sant Feliu de Guíxols. Segon intent d'alçar blocs de cases als passeigs propers a la platja" i, amb Assumpció Toledo i Bibiana Agustí, "Les coves de Can Roca de Malvet (Santa Cristina d'Aro)"; al número 11, "El retaule de l'escultor guixolenc Domènec Rovira el Major (1657-1678)" i al número 12, "Excavacions a la basílica de Santa Cristina d'Aro (Baix Empordà) (1962-1966)" i, amb Jordi Bautista, "El retaule renaixentista de Santa Cristina d'Aro". El darrer treball, aparegut al número 13, fou l'edició del "Llibre de grades de monjos. Monestir de Sant Feliu de Guíxols (1766-1818)", que anà a cura del mateix Lluís Esteva i de la seva filla Elena.

Després d'una dotzena d'anys portant les regnes de l'IEBE i d'haver aconseguit consolidar-lo, el senyor Esteva prengué la meditada decisió de retirar-se de la presidència i deixar-la vacant en publicar el dotzè volum perquè alguna altra persona l'ocupés. Ja gran i afectat per la malaltia, era conscient que havia de prioritzar els seus interessos, i el més rellevant de tots era enllestir la primera part del treball que, conjuntament amb Lluís Pallí, estava fent sobre la història del termenal de Sant Feliu. D'entrada, només el vicepresident, el mateix Pallí, en tenia coneixement i no es féu manifest a la resta de l'entitat fins al cap d'un any, pel gener de 1994. Així, a l'assemblea que va tenir lloc Palafrugell, el 12 de març del mateix any, quedà aprovat el canvi de la Junta Directiva, amb la nova presidència de Lluís Pallí; Esteva, en reconeixement per les seves tasques, fou nomenat president honorífic. Tot i apartar-se de l'òrgan rector de l'IEBE, estava disposat a seguir col·laborant activament en l'edició de la revista. Malauradament, la mort l'encalçà pocs dies després d'haver lliurat els materials del número 13 a la impremta i massa aviat per veure completat el seu estimat projecte del termenal. Al seu darrere deixava un important llegat que els seus hereus a l'Institut han maldat per mantenir i aconseguir fer realitat aquelles paraules que apareixen a la presentació de l'IEBE escrita al primer número dels *Estudis del Baix Empordà*: "L'Institut haurà reeixit si la seva tasca és durable i valuosa".

Jordi Vivo Llorca

Professor d'Arqueologia i Història Antiga de la Universitat de Girona

BIBLIOGRAFIA

AICART HEREU, Francesc. *Els orígens de la recerca arqueològica a la Vall d'Aro (Baix Empordà): de l'excursionisme científic a la consolidació de l'arqueologia franquista*, tesi doctoral inèdita, Girona, 2013.

COLOMER-RIBOT, Xavier. "L'última entrevista amb Lluís Esteva", *Estudis del Baix Empordà*, 14, 1995, p. 37-41.

ESTEVA MASSAGUER, Elena. "Lluís Esteva i Cruañes (Dades per a una biografia)", *Estudis del Baix Empordà*, 14, 1995, p. 7-18.

FIGUERAS CAPDEVILA, Narcís. "Sobre els estudis locals a Catalunya la primera meitat del segle XX (1900-1939). A partir d'una aproximació bibliogràfica", N. Figueras Capdevila, M. C. Jiménez Fernández i J. Santesmases Ollé (ed.), *Cultura i recerca local al segle XX. Dels erudits locals als centres d'estudis*, Santa Coloma de Farners, 2010, p. 13-45.

GARCIA PUJADES, Xavier. "L'erudit local als diversos territoris de parla catalana", N. Figueras Capdevila, M. C. Jiménez Fernández i J. Santesmases Ollé (ed.), *Cultura i recerca local al segle XX. Dels erudits locals als centres d'estudis*, Santa Coloma de Farners, 2010, p. 103-111.

JUANOLA BOERA, Albert. "Institut d'Estudis del Baix Empordà. 35 anys de la seva història", *Estudis del Baix Empordà*, 32, 2013, p. 381-389.

MOLLA CALLIS, Joan. "La tasca arqueològica de Pere Caner (1922-1982)", N. Figueras Capdevila, M. C. Jiménez Fernández i J. Santesmases Ollé (ed.), *Cultura i recerca local al segle XX. Dels erudits locals als centres d'estudis*, Santa Coloma de Farners, 2010, p. 155-159.

SANTESMASES I OLLÉ, Josep. "De la postguerra a l'eclosió i la consolidació dels centres d'estudis: de realitats locals aïllades a moviment coordinat en xarxa", N. Figueras Capdevila, M. C. Jiménez Fernández i J. Santesmases Ollé (ed.), *Cultura i recerca local al segle XX. Dels erudits locals als centres d'estudis*, Santa Coloma de Farners, 2010, p. 47-60.

SANTESMASES I OLLÉ, Josep. "Els centres d'estudis i recerca locals a Catalunya", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 25, 2014, p. 329-347.

Vist per l'ENSENYAMENT RECORDANT L'AMIC SENYOR ESTEVA. L'abast del coneixement de Lluís Esteva segurament es deu, en part, a la seva condició de mestre. L'any 1925 era batxiller i mestre de minyons. Tres anys més tard va aprovar les oposicions al magisteri nacional i abans de ser destinat a Sant Feliu de Guíxols –l'any 1949–, havia exercit a Moreira-Fonsagrada (Lugo) i a Begur. A l'escola Gaziell va fer de mestre de moltes generacions de guixolencs que el recorden amb estimació. Tomàs Roses evoca l'amistat amb el Sr. Esteva, molt més enllà de la seva relació com a companys de feina: la qualitat humana, l'època, les estones de lleure, les converses, la seva capacitat de treball i alguna anècdota.

Cal recordar que vam viure junts els últims anys d'una època molt fosca de la nostra història col·lectiva, que els records de la Guerra Civil eren molt propers, no ens en separaven ni 25 anys

La meua relació professional amb el Sr. Esteva va començar l'any 1962, quan vaig passar a formar part de la plantilla de mestres dels "Estudis Nous", que uns anys després va rebre el nom definitiu de *col·legi Gaziell*. De fet, però, amb el Sr. Esteva ja ens coneixíem i va ser ell qui ens va informar a la meua dona i a mi de les característiques del col·legi abans que demanéssim la plaça de Sant Feliu. Vull subratllar també que, per a mi, sempre va ser el Sr. Esteva, i no Lluís a seques com escauria entre companys, tal vegada perquè, quan tot just era un adolescent, vaig tenir la sort de fer un curs de tenidoria de llibres amb el seu pare, el Sr. Juanito, una institució a Sant Feliu. S'ha d'entendre que si això va poder anar d'aquesta manera, fou perquè jo aleshores era veí de Santa Cristina d'Aro, el meu poble natal.

En arribar a Sant Feliu, però, a la meua dona li va tocar l'escola de Vilar-tagues, que ella va estrenar, i vivíem en una de les cases "per a mestres", que també s'estrenava. Un parell d'anys després, però, va poder venir al Gaziell i, naturalment, ens quedàrem sense habitatge. Va ser aleshores que el Sr. Esteva va fer un gest que no oblidarem mai: ens va oferir un dels pisos que tenia a la carretera de Girona, de forma totalment altruista, fins que reguléssim la nostra situació. Vull remarcar amb això que la nostra relació sempre va ser molt cordial i afectiva, més enllà del nostre dia a dia professional.

D'aquells anys de convivència a l'escola, recordo molt especialment els moments de descans compartits amb ell i la resta de companys, passejant amunt i avall per l'ampli passadís de la planta superior del col·legi, o també pel pati a l'hora d'esbarjo, a l'ombra de les moreres –espai que per a nosaltres era conegut com el nostre particular *Sant Hilari*, que és com l'havia batejat l'amic Joan Companyó– durant els quals tocàvem tots els temes de l'actualitat, tant els pedagògics relacionats amb el nostre treball diari, com els que feien referència al món exterior, fossin municipals, nacionals o internacionals. Així fou també com vaig anar entrant en la història de Sant Feliu, en el coneixement de persones rellevants de la ciutat, del passat i del present.

Era un plaer escoltar les converses entre el Sr. Esteva i en Narcís Masferrer –dos excel·lents prototips de ganxó– i poder debatre amb ells i la resta de companys i amics els diferents punts de vista. Cal recordar que vam viure junts els últims anys d'una època molt fosca de la nostra història col·lectiva, que els records de la Guerra Civil eren molt propers, no ens en separaven

Dinar a Romanyà, l'any 1963. D'esquerra a dreta: Lluís Esteva, Joan Companyó, Joan Rutllan, Tomàs Rosés, Jaume Lloveras, persona no identificada, Narcís Masferrer. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaïas. (Autor: desconegut)

Equip de mestres dels Estudis Nous: Josep Companyó i Rosa Dalmau, M. Rosa Noguer i Tomàs Rosés, Nati Sureda i Joan Rutllan, Elena Massaguer i Lluís Esteva, Solita Baqué i Narcís Masferrer, Montserrat Serra i Jaume Calabuig, Carme Camps i Lluís Codina. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaïas. (Autor: desconegut)

A dalt, d'esquerra a dreta:

A les dues primeres fotografies, vista d'una aula dels Estudis Nous (actual escola Gaziel) el 1961. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

Alumnes fent files al pati dels Estudis Nous (actual escola Gaziel), a principis dels anys seixanta. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

Nens jugant a l'hora del pati als Estudis Nous (actual escola Gaziel), a principis dels anys seixanta. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

A la dreta d'aquestes línies, estada a can Roquet (Romanyà de la Selva) amb motiu del dinar organitzat el 1963. D'esquerra a dreta i de baix a dalt: Tomàs Rosés i Joan Compañó; Lluís Esteva, Jaume Lloveras i Narcís Masferrer; Joan Rutllan i una persona no identificada. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: desconegut)

ni 25 anys. Recordo com si fos ahir –aleshores el Sr. Esteva ja feia anys que s'havia jubilat, doncs ho va fer a finals del 1966– que el 20 de novembre del 1975 ens vam reunir en una aula del col·legi i vam seguir, amb especial emoció, davant d'un televisor portàtil que un de nosaltres havia portat, les notícies d'última hora que van finalitzar amb l'aparició a la pantalla del Sr. Arias Navarro, anunciant la mort del dictador.

Però, naturalment, amb el Sr. Esteva vam viure i compartir molts moments molt agradables, com per exemple els dinars de comiat de final de curs, el primer dels quals crec recordar que va ser el 1963, a can Roquet de Romanyà de la Selva. En ser el primer que fèiem, hi vam anar només els homes, no sé amb quina excusa. El cas és que hi va haver una espècie de revolta femenina i a partir de l'any següent hi vam anar tots, naturalment. D'aquell primer, però, en tinc un record molt viu, potser precisament perquè va ser el primer. Recordo que nosaltres mateixos ens vam portar el peix del mercat de Sant Feliu per al primer plat, i que el segon va ser a base de carn a la brasa amb un allioli que ens va fer en Vicens de l'hostal, d'aquell que els "àngels hi cantarien". Mireu si n'era bo, que a les postres, amb el Sr. Esteva i qui això subscriu, ens vam menjar, acompanyats de les rialles de la resta de la taula, mig préssec amb almívar... ple d'allioli! Com voleu que no me'n recordi?

D'aquells quatre anys en què ens relacionàrem professionalment, en recordo moltes coses, però n'hi ha una que la tinc molt present, segurament perquè no té res a veure amb l'escola. Com és ben sabut, la gran afició del Sr. Esteva era l'arqueologia. Hi va dedicar moltes hores de la seva vida i, quan es va jubilar la dedicació va ser total. Doncs bé, quan encara treballava, vaig tenir el plaer d'acompanyar-lo en una de les seves sortides d'estudi; això devia ser cap a finals de 1965, quan ell estava ultimant els darrers treballs sobre el dolmen de Fitor, i que havia de sortir publicat abans d'acabar l'any. Feia pocs mesos que jo havia estrenat el meu primer cotxe, un Citroën "dos cavalls". Doncs bé, un diumenge al matí ens en vam anar cap a Fonteta. Allà vam fer la primera parada, a la plaça de l'església, esperant que la gent sortís de missa, ja que havia de saludar alguna persona coneguda, que em sembla molt que era l'alcalde. Fet aquest tràmit vam seguir cap la muntanya de Fitor, fins que vam haver de deixar el cotxe i seguir a peu fins al lloc on hi havia el dolmen. Puc donar fer de la meticulositat del Sr. Esteva en la realització dels seus treballs. El vaig ajudar a repassar una a una totes les mesures del sepulcre, la seva situació i la forma de cadascuna de les pedres que el formaven, el seu emplaçament geogràfic, etc.

En fi, el treball va sortir curiosament publicat en el fascicle 4 de *Sepulcros megalíticos de las Gabarras II*, editat pel Servicio de Investigaciones Arqueológicas de la Diputación de Gerona. Només cal donar-li un cop d'ull i repassar-lo somerament per adonar-se de la seva pulcritud i màxima precisió en la descripció detallada que fa del monument. En fi, jo era un neòfit en la matèria i em va impressionar la seva manera de treballar.

El Sr. Esteva, com he dit abans, es va jubilar a final del 1966... sembla que era ahir!... Ara jo també estic jubilat, ja fa uns quants anys, però els records d'aquella època continuen ben presents...

Tomàs Rosés Pijuan
Mestre

Vist pel **RECORD** EL SR. ESTEVA I GAZIEL, UNA RELACIÓ D'ADMIRACIÓ I AMISTAT MÚTUA. Jaume Marill, activista i empresari guixolenc, va propiciar la coneixença entre Gaziell i Lluís Esteva, qui, al seu torn li presentà el seu amic d'infantesa Joan Torrent. Així començà l'amistat de tres personatges que són un autèntic referent a la nostra ciutat. Erudits, polifacètics, compromesos i, sobretot, enamorats de Sant Feliu de Guíxols. Tots ells coincidiren després en el Casal Guixolenc de Barcelona, fundat el 1960 per un grup de guixolencs desitjosos de contribuir a la promoció de Sant Feliu de Guíxols i la Costa Brava. L'any 1963, Lluís Esteva era nomenat Soci d'Honor d'aquesta entitat.

Gaziell i Lluís Esteva van mantenir una bona amistat al llarg d'uns deu anys; deu anys de converses, llargues passejades i bona correspondència (55 cartes que ara es troben a l'Arxiu Municipal: cartes d'un i altre i targetes, sempre de Gaziell, que servien per avisar d'algun contratemps o agrair alguna atenció, ja que sempre era molt curós i summament atent). Gaziell i el pare es van conèixer, segons diu ell mateix, l'any 1954, quan Gaziell tenia 67 anys. Jo, en aquells moments, era una estudiant i, per tant, el veia i l'escoltava amb gran admiració i respecte. Segons creia recordar la meua mare, es van conèixer gràcies a Jaume Marill i segurament en un dels viatges que aquest organitzava des de Barcelona per donar a conèixer la Costa Brava i en concret Sant Feliu, on passava les vacances.

Joan Torrent, Agustí Calvet i Josep Girona al passeig, l'any 1961. AMSFG. Fons Lluís Esteva.
(Autor: desconegut)

A partir d'aquest moment, tots tres feien llargues passejades, generalment al costat de la barana del mar de Sant Feliu, comentant els seus treballs o qualsevol tema d'actualitat, tant si era sobre Sant Feliu com sobre problemes més generals

Va ser, però, l'any següent, quan es va formalitzar la seva amistat en presentar-li Joan Torrent i Fàbregas, bon amic del pare des de la infància. A partir d'aquest moment, tots tres feien llargues passejades, generalment al costat de la barana del mar de Sant Feliu, comentant els seus treballs o qualsevol tema d'actualitat, tant si era sobre Sant Feliu com sobre problemes més generals.

Gaziel tenia altres grups de persones amb els quals passejava i comentava el que fos, ja que era un excel·lent conversador. El tercet, però, que formaven Gaziel, Torrent i el pare, ell mateix el va definir com *el dels Tres Mosqueters*. Per primera vegada, el 12 de novembre de 1961, tot comentant una fotografia d'ell i Torrent, escrivia: "Jo hi semblo una mena d'abat laic, i l'amic Torrent el meu coadjutor de confiança. Llàstima que hagi fallat (es refereix a una fotografia) la dels tres: hauríem estat, en efecte, els 3 mosqueters de la petita cultura local, que no per xica hauria de deixar de ser seriosa"¹. Però, seria l'any següent, en una carta datada el 16 de desembre, que tot comentant una trobada amb Torrent a Barcelona, escriu: "El nostre gran amic Torrent i jo ens veiem sovint. La setmana que demà comencem espero tornar a veure'l. Ja pot pensar que ens avenim en tot. Només ens hi manca vostè. Som dos dels tres mosqueters ganxons estiuencs, que enyorem l'altre. I justament el que ens manca és el nostre D'Artagnan, el més actiu i belluquet. Comparats amb vostè, jo vinc a ser com l'Athos de la colla, i Torrent, el recatat Aramis. Per completar l'estol, hauríem de trobar a Sant Feliu un Porthos, impetuós i bon jan. Però no el sé pas veure, ara com ara."

El meu record de Gaziel és d'un bon burgès, sempre elegant, de cara i posat afable, baixet i grassonet, calmos i ordenat, amable i mesurat, de parla fàcil i acurada, bon conversador, tafaer (com es definia ell mateix) i interessat per tot. El seu bastó que no deixava mai i movia amb elegància, li acabava de donar un aire senyorial i distingit. El pare, en l'article publicat a *Revista de Girona* el 1987, escrivia: "Passejava amb el seu bastonet a la mà i li plaïa de caminar a poc a poc; els últims temps s'agafava suaument del braç d'un amic. Una anada al moll significava passejar un parell d'hores. I no parlem si pujàvem a Sant Elm. És que Gaziel sempre en tenia una per dir i la deia tan bé i l'acompanyava amb unes expressions tan adients, que un hi disfrutava de valent i el camí, malgrat les contínues parades, es feia curt." En el meu record, que preferentment deu ser dels darrers anys, crec que les dues hores solament els servien per fer una passejada completa per la vorera de la barana del passeig, doncs a part de caminar molt lentament, les parades eren molt freqüents.

1. Les cites d'aquest text provenen de la correspondència familiar abans esmentada, i també d'un article que Lluís Esteva va publicar a la *Revista de Girona*, el 1987, coincidint amb el centenari del naixement de Gaziel.

Altres vegades, en lloc de passejar; bé perquè feia mal temps o senzillament perquè volien comentar algun treball, es trobaven a casa del senyor Calvet. El meu pare, en l'article ja esmentat, descriu d'aquesta manera aquelles trobades: "En aquestes reunions, amb l'amic Torrent vam escoltar fragments dels llibres de Gaziel, abans que els entregués a la impremta. Gaziel, segut darrere de la seva taula, en un racó situat a la dreta de la finestra; nosaltres, davant seu, en dues poltrones folrades de cuir, de les quals estava satisfet perquè sabia que eren còmodes a més no poder. Sempre anava polit, encara que fos per casa, i tenia, a la taula, cada cosa al seu lloc: uns quants llibres

Joan Fontanella, Rafel Figueras, Lluís Lloansí i Josep Juanola a la terrassa del Casino l'any 1967, durant un acte sardanístic d'estiu. AMSFG. Fons Lluís Esteve (Autor: Lluís Esteve)

Frederic-Pau Verrié, Joan Ainaud de Lasarte i Lluís Esteve a Romanyà de la Selva. AMSFG. Fons Lluís Esteve. (Autor: probablement Josep Vicente)

Recordo també alguns moments de sornegueria i de franca ironia, força propis de la gent de la seva època, que vivia menys estressada que nosaltres i canviaven la nostra agressivitat per la mofa

acabats de rebre, que llegia quan tenia lleure, a la dreta; un cendrer triangular de ceràmica policroma catalana i un gerret d'igual factura on guardava llapis, plomes, pinzells i altres estris semblants, al centre; a l'esquerra tenia els treballs que estava fent o repassant, guardats dintre de carpetes ben apilades l'una sobre l'altre sense que cap d'elles no sortís ni un centímetre de la resta. [...] Llegia pausat i, de tant en tant, s'acompanyava amb un gest de la mà dreta. Així vam sentir els primers capítols de Sant Feliu de la Costa Brava, nom que vam ajudar a triar d'una terna que n'havia preparat. Inoblidables moments aquells!"

Recordo també alguns moments de sornegueria i de franca ironia, força propis de la gent de la seva època, que vivia menys estressada que nosaltres i canviaven la nostra agressivitat per la mofa. Ho faig amb les seves pròpies paraules expressades en una targeta del 10 d'octubre de 1960, tot agraint-li un plat de bolets: "Moltes gràcies, benvolgut Esteva, pel bé de Déu de rovellons i retxos que ens ha ofert. Si jo hagués hagut de trobar-los, ni caminant vuit dies pel bosc no n'hauria sortit. En canvi, a manera de bolets, he trobat una foto del vell Sant Feliu, que estic segur li agradarà molt de veure, ara sobretot que han començat les obres a la plaça del Monestir. " (I com podem veure també, sempre interessat pel temes de la ciutat i el que s'hi estava fent)

També el 4 de setembre de 1963 escrivia unes divertides paraules sobre una caiguda que el pare va fer i ironitzava sobre la festa que el Casal Guixolenc va organitzar en honor de Ferran Agulló. Torrent li havia explicat una aparatosa caiguda del pare, amb la mobilette del meu germà, tot pujant a Romanyà. Gaziel li escrivia: "Home de Déu! Vostè tan assenyat, com pogué ser que anés a envestir roques, i en motocicleta! ... Sortosament, aqueixa demostració que l'arqueologia és també un deport perillós, ha estat lleu com només un avís, en comparació del que podia haver estat i del que possiblement fora una altra vegada. [...] L'únic efecte agradós, per mi, del seu contratemps, haurà estat el de lliurar-lo d'haver d'assistir a la tartarinada que uns quants amics nostres ben estimats, però il·lusos esperits encara vuit-centistes, dugueren a terme diumenge passat, entorn del mite de Ferran Agulló, –que en realitat no hi ha per on agafar-lo. I tants de cabals i d'esforç com han esmerçat ... en un acte que ha semblat una escena més d'*Els jocs florals de Canprosa*, de Santiago Rusiñol, i ha fet somriure a tots els catalans intel·ligents que saben de què va la cosa." Cal remarcar però, que pocs dies després, el 16, li escriu novament donant-li l'encàrrec de fer arribar 100 pessetes a Jaume Marill per l'homenatge a Ferran Agulló, i repeteix, "per la

tartarinada", fent constar que són d'A.C. (Les donacions apareixen ressenyades al setmanari *Àncora* i per tant, amaga el seu nom sota les inicials, més difícils de localitzar)

Com a darrer tema, voldria parlar de la seva generositat i del seu interès per tot, cosa ben compartida pel pare. I ho faré novament a través de les paraules del pare al ja esmentat treball a la *Revista de Girona*: "L'estiu del 1956 jo tenia llesta la meua *Prehistòria de la comarca guixolenca*. Quan Gaziell en tingué notícia mostrà el seu interès en conèixer-la. El 24 de setembre m'adreçà la seva primera carta des del mateix Sant Feliu: volia deixar constància escrita del que m'havia dit pocs dies abans: "el seu treball mereix, al meu entendre, ser publicat amb tot el complement gràfic que comporta... També hauria de figurar en una biblioteca de temes guixolencs –inexistent encara. Les viles espirituals, que jo somnio des de fa anys, avui per avui només són això: un somni." Trobava el meu treball concís i clar, però m'aconsellava revisar l'estil. El que acabo de transcriure m'ho deia a la carta; de paraula, abans se m'havia sincerat, en to confidencial: El seu treball, tal com el té, fa el mateix efecte que un senyor vestit de frac i calçat d'espardenyes. Ell fou, després, qui em corregí l'estil de les 173 planes que ocupà el treball quan fou publicat [...] No hi dedicà gaire temps però amb quina traça feu l'agençament!"

Podria seguir parlant del seu interès per les obres de la Torre del Fum, de l'església de Bell-lloc, dels canvis d'alcalde, de rector o de bisbe que van tenir lloc aquells anys i dels qual s'escriuen llargs i sucosos comentaris. De com també Gaziell li demana l'opinió sobre els seus treballs, sobretot del "Sant Feliu de la Costa Brava".

Voldria acabar, però, aquestes notes, transcrivint fragments de la darrera carta dirigida al pare, escrita el 22 de març de 1964, pocs dies abans de la mort de Gaziell, ocorreguda el 12 d'abril. Crec que reflecteixen perfectament tot el que he dit d'ell: la seva amabilitat, interès per tot, "Estimat amic Esteve: Per fi trobo un moment propici a que pugui posar-li aquests mots. Estic passant, com vostè ja sap, una mala temporada. Pitjor del que, en principi, semblava. Ara, segons diuen, vaig una mica millor, però és, en tot cas, molt menys del que voldria. El que més greu m'ha sabut és que la meua caiguda hagi coincidit amb el petit servei que vostè necessitava de mi (és refereix a un treball que el pare li havia passat perquè li'n donés la seva opinió) [...] No vaig tenir més remei que passar a l'amic Torrent, i home expertíssim, l'encàrrec de vostè. Si no dugués, però, massa pressa encara podria veure de complaure'l així que com espero, reprengui una mica les forces que ara són a zero. Quantes coses han passat des que sóc fora del món. Com ha caigut a Girona el nomenament del nou bisbe? (es tracta del Dr. Jubany) [...] En fi: segueixo creient en la "nostra" causa. I que els homes bons hi facin tot el que sàpiguen. Saludi amb tot afecte, la seva senyora..."

Jornada d'homenatge a Joan Torrent al Monestir, el 1992. Parlament de Lluís Esteva i taula presidencial. D'esquerra a dreta: Antoni Juanals, Joan Soler i Josep Melcior Muñoz. AMSFG. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols. (Autor: desconegut)

Josep Vallverdú i Lluís Esteva el 1986. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: desconegut)

És curiós constatar com sempre es van tractar amb una gran cordialitat i amabilitat, però sempre de vostè

És curiós constatar com sempre es van tractar amb una gran cordialitat i amabilitat, però sempre de vostè. Crec que encara va tenir temps de llegir la contesta del pare, atès que conservem la còpia, datada el 28 de març, on li desitja una total recuperació: "Déu vulgui que es posi bo del tot i ben aviat! Que els tres mosqueters puguem tenir el proper estiu una d'aquelles reunions que tant ens plavien!". També li comunica que el treball, revisat per Torrent, ja està a la impremta, i respon totes les preguntes que li feia, entre aquestes que el Dr. Jubany va caure molt bé a Girona, com era cert.

Elena Esteva i Massaguer

Vist per l'ARXIVÍSTICA LLUÍS ESTEVA I L'ARXIU MUNICIPAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS, UNA FRUCTÍFERA RELACIÓ. Lluís Esteva ha estat àmpliament reconegut com a arqueòleg, especialment en el camp de la prehistòria. Tanmateix, també realitzà valuoses aportacions en l'estudi d'altres èpoques del passat, a partir sobretot de la documentació conservada a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, del qual en fou el responsable entre 1974 i 1985. Aquesta vinculació amb l'Arxiu ha reviscut darrerament gràcies a la donació del fons documental Lluís Esteva per part dels seus fills.

La utilització per part d'Esteva de la documentació d'arxiu com a font primària esdevindrà cada vegada més habitual, en paral·lel a l'interès creixent per estudiar aspectes i episodis diversos del passat guixolenc

Lluís Esteva s'inicià en la recerca històrica quan exercia de mestre a Begur, arran de la coneixença que féu amb el prehistoriador Lluís Pericot. En obtenir plaça de docent a Sant Feliu l'any 1949, Esteva desplegà una intensa activitat com a arqueòleg, centrada especialment en el camp de la prehistòria i el megalitisme, que mantingué durant les dècades de 1950 i 1960. Malgrat que no abandonarà mai aquestes disciplines, en iniciar-se la dècada de 1970 començarà a publicar de forma regular treballs d'investigació que no es vinculen específicament amb temes de prehistòria ni arqueologia. La utilització per part d'Esteva de la documentació d'arxiu com a font primària esdevindrà cada vegada més habitual, en paral·lel a l'interès creixent per estudiar aspectes i episodis diversos del passat guixolenc. Per fer-ho, se servirà de les dades que li proporcionen diversos centres, especialment l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols.

PEDRES I PAPERS. ARQUEÒLEG... I TAMBÉ ARXIVER MUNICIPAL

La faceta d'historiador de Lluís Esteva enfront de la d'arqueòleg adquirirà relleu amb el seu nomenament com a responsable de l'Arxiu Municipal el 25 de gener de 1974. L'Arxiu Municipal es trobava en aquells moments a l'edifici de l'ajuntament i havia estat reorganitzat de 1950 a 1955 pel seu predecessor, mossèn Llambert Font. Als anys setanta, els arxius del nostre país eren concebuts com a centres dipositaris de la memòria històrica i, per aquesta raó, fixaven la seva atenció en la preservació únicament dels documents del passat amb un interès cultural. Encara no s'havia desenvolupat la visió actual dels arxius, que comprèn la gestió de totes les etapes del cicle de vida dels documents amb independència de la seva data d'elaboració. Esteva, per tant, mantingué la perspectiva historicista de Llambert Font, i el seu paper d'arxiver se centrà especialment en la publicació de treballs de divulgació històrica elaborats a partir de la copiosa documentació que es conservava a l'Arxiu. Ell mateix hi afegia: "la meua tasca ha estat ben modesta: obrir l'arxiu al públic, facilitar el treball als estudiosos i millorar les petites deficiències que he anat observant".¹ També convé destacar l'impuls que donà a la creació d'una secció d'imatges de l'Arxiu a partir de fotografies i postals antigues. El projecte s'inicià el 1977 i l'encomanà al seu amic i afeccionat a la fotografia Lluís Vinyas Berta. El conjunt d'imatges aplegades es muntaven agrupades per temes en cartolines grans, acompanyades d'un peu o comentari, i el mateix Vinyas s'encarregava amb la seva càmera de reproduir les fotografies abans de retornar-ne els originals als propietaris.

A l'altra pàgina,
de dalt a baix i d'esquerra a dreta:

Localització de les restes de les muralles medievals. Cantonada de l'avinguda Juli Garreta amb el passeig del Mar, 1978. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

Bastida durant les obres de restauració del Monestir l'any 1989. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

Restauració de la Torre del Fum, realitzada entre 1962 i 1963. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

1. Treball inèdit de Lluís Esteva sobre la història de l'Arxiu Municipal, sense data precisa, escrit entre 1974 i 1985 (AMSGF, Fons Lluís Esteva Cruaños, LEC 124).
2. Per a un coneixement detallat de la seva obra es pot consultar el recull bibliogràfic publicat, el 1995 per Elena Esteva i Lluís Pallí al volum núm. 14 dels *Estudis del Baix Empordà*. Els treballs d'Esteva es publicaren habitualment en format d'article i només en molt poques ocasions veieren la llum com a llibre.

Els estudis d'Esteva són un recull ingent d'informació, una enumeració aclaparadora de dades que mostren de rerefons una extraordinària capacitat de treball i un investigador metòdic, atent als petits detalls

Lluís Esteva romangué al capdavant de l'Arxiu Municipal fins al 4 de juliol de 1985, moment en què cessà voluntàriament del càrrec. Tanmateix, fins a la seva mort, ocorreguda el 1994, continuà presentant els fruits de les seves recerques a través sobretot d'articles publicats als mitjans de comunicació habituals, especialment la *Revista de Girona* i el setmanari *Àncora*, però també en altres capçaleres guixolenques com *Es Corcó* o *Quaderns d'Informació Municipal*. L'any 1981 fundà l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, que tenia com a objectiu la publicació d'una revista anual amb treballs d'investigació sobre temes d'àmbit comarcal. El naixement d'aquesta revista significà un salt qualitatiu per a la divulgació científica dels treballs del mateix Esteva i de molts altres investigadors de temes baixempordanesos.

ÈPOQUES I MATÈRIES BEN DIVERSES

Els temes estudiats per Lluís Esteva amb documentació d'arxiu abasten tota mena d'interessos referits a Sant Feliu de Guíxols i el seu entorn: ressenyes biogràfiques de guixolencs il·lustres o de personatges amb actuacions remarcables a la ciutat, l'urbanisme i les edificacions singulars, les entitats associatives, l'escut heràldic, el termenal, la participació guixolenc a la batalla de Lepant... A tot això cal afegir-hi la bibliografia sobre prehistòria i arqueologia, que continuà explorant amb nous articles. Intentar enumerar tots els temes que l'apassionaren seria impossible.² En el seu conjunt, els treballs abasten un període cronològic que va des de l'edat mitjana fins a la primera meitat del segle xx. Si hi sumem les publicacions dedicades a la prehistòria i l'antiguitat, podem afirmar que s'interessà pel passat guixolenc d'una forma global, des dels temps més remots fins a l'època contemporània. Amb tot, cal ressaltar que no abordà directament ni la Guerra Civil ni el franquisme; naturalment, segons el tema estudiat, remet a dades o fets esdevinguts en aquells anys, però mai va expressar la voluntat de tractar-los de forma global o per si mateixos, tal vegada per considerar-los massa delicats o propers al seu temps.

Els estudis d'Esteva són un recull ingent d'informació, una enumeració aclaparadora de dades que mostren de rerefons una extraordinària capacitat de treball i un investigador metòdic, atent als petits detalls. En les seves recerques hi ha una voluntat d'analitzar el context en què es van produir els documents per interpretar-ne correctament el contingut i determinar-ne la fiabilitat. D'entrada, pot semblar-nos molt descriptiu,

Segell municipal de Sant Feliu de Guíxols. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

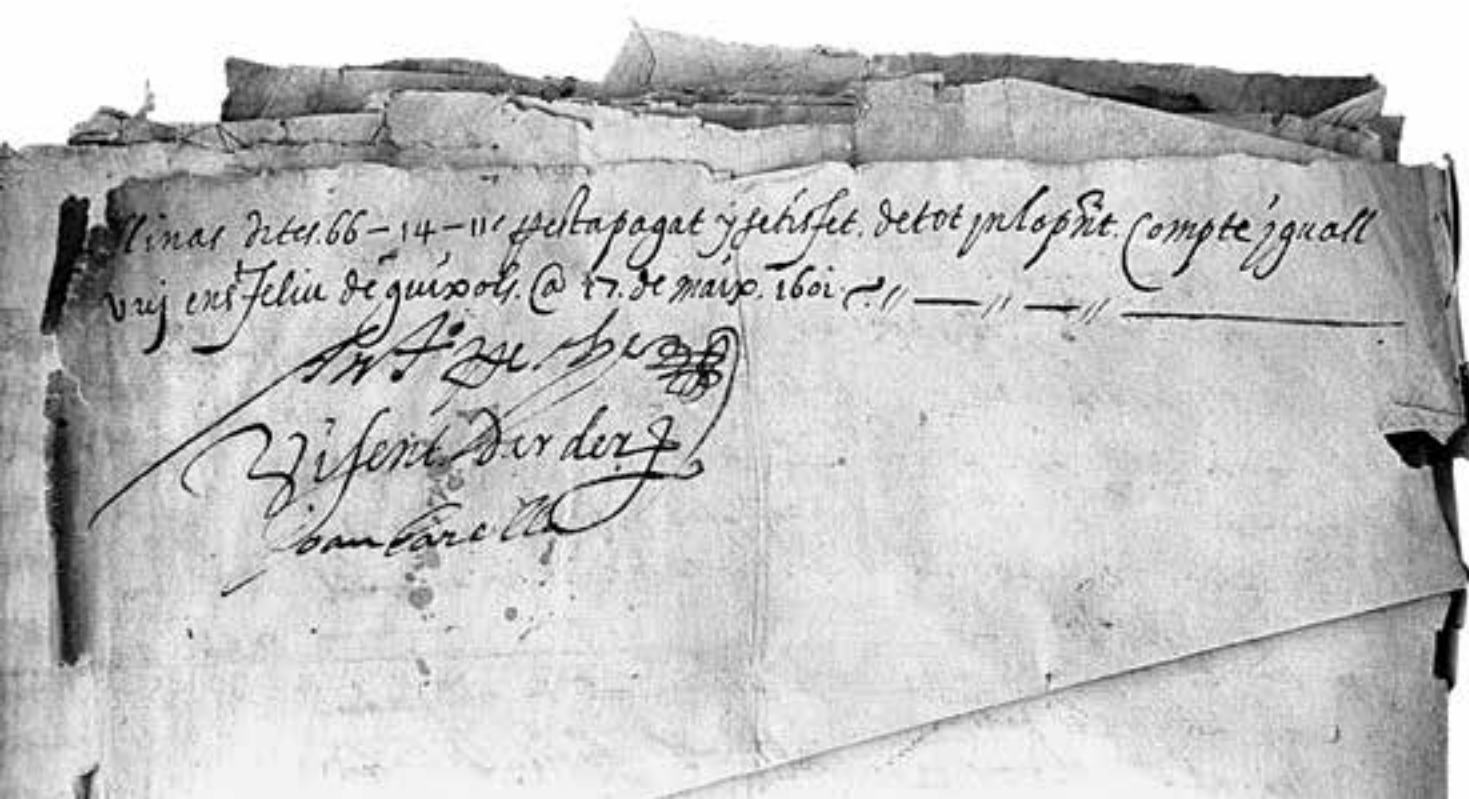
Segell de la parròquia de Sant Feliu de Guíxols. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

enumerant dates i fets. Tanmateix, generalment en els seus treballs es formulen hipòtesis, es pretén extreure conclusions i presentar resultats a partir de l'examen de les dades que prèviament s'han enumerat. D'aquesta dinàmica en deriva, al meu parer, el millor atribut d'Esteva com a investigador: l'honestedat intel·lectual. Perquè, de la mateixa manera que recolza les seves afirmacions amb les fonts primàries, també es mostra prudent davant dels fets que no ha pogut documentar o del que són només indicis. I així ho fa constar explícitament als seus treballs, sense considerar com a veritats categòriques les afirmacions no contrastades. Un altre element destacable és l'ús combinat de les fonts d'arxiu i de l'arqueologia en la recerca –quan el tema ho fa possible–, la qual cosa li permet donar un tractament complementari a l'objecte d'estudi. Per tot plegat, la consulta dels treballs del Sr. Esteva esdevé imprescindible per tothom que vulgui apropar-se al coneixement del nostre passat guixolenc.

ELS FONS DOCUMENTAL LLUÍS ESTEVA

La documentació generada i rebuda per Lluís Esteva en el transcurs de la seva dilatada trajectòria vital i professional es conserva actualment a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, després que els seus fills Elena i Francesc Esteva Massaguer en formalitzessin la donació a finals d'agost de 2014. El conjunt abasta 7,4 metres lineals, amb 475 unitats documentals textuais, 24 unitats documentals de gran format, 92 publicacions i 267 separades de re-

Detall d'un document de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva)

Destrucció de la font de Sant Elm per part de l'empresa Turispania durant la construcció del bloc de pisos corresponent al Club de Mar, al racó de Garbí. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

A l'altra pàgina, vista del passeig del Mar, l'any 1981. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

vistes, aproximadament 12.300 negatius fotogràfics de plàstic, 134 negatius en placa de vidre, 340 diapositives i un nombre aproximat de 600 positius fotogràfics. Els documents del fons abasten de 1919 a 1994, tot i que n'incorpora alguns de més antics, així com d'altres que s'hi afegiren de 1995 a 1997, després de la mort d'Esteva.

El fons comprèn material de treball utilitzat per Lluís Esteva en les seves recerques sobre la història i el patrimoni de Sant Feliu de Guíxols i la Vall d'Aro, apareguts en gran part com a articles en publicacions diverses: còpies de documents d'arxiu, anotacions manuscrites i buidatges de dades, articles i resums de llibres... Tots aquests documents permeten disposar d'una font de dades importantíssima per aprofundir en les recerques iniciades pel Sr. Esteva i obtenir informació de detalls que, per raons òbvies d'espai i de selecció de la informació, no pogué incloure íntegrament en els articles que anà publicant.

Són igualment importants els documents referents a les excavacions arqueològiques que dirigí, com les realitzades a la Porta Ferrada del Monestir de Sant Feliu de Guíxols durant la dècada de 1960 i, molt especialment, tot allò referent a l'estudi de la prehistòria i els monuments megalítics de la zona, incloent-hi dibuixos i planimetria de jaciments, dòlmens, etc. De la mateixa manera, cal ressaltar la correspondència professional establerta amb una llarga llista de personalitats, referides a recerques o intercanvi d'informació entre investigadors. Una menció especial mereix la correspondència generada arran de les excavacions arqueològiques comissariades per Lluís Esteva a Sant Feliu o en altres indrets, reflectides en la relació de cartes intercan-

viades amb figures de referència de l'arqueologia gironina i catalana com Miquel Oliva Prat, Lluís Pericot, Pere de Palol...

Pel que fa a les imatges fotogràfiques, inclouen des d'excursions i viatges amb la seva esposa i amics fins a retrats de parents, retrats dels companys de l'escola Gaziel –d'on fou mestre– i, sobretot, fotografia documental de treballs d'excavacions arqueològiques, dòlmens i patrimoni arquitectònic de les comarques gironines. Això fa aquesta part del fons especialment útil i atractiva per a recerques molt variades que van més enllà de l'àmbit local de Sant Feliu i la Vall d'Aro. Tots els negatius (en plàstic i vidre) i les diapositives del fons han estat digitalitzats. El fons Lluís Esteva es completa amb part de la seva biblioteca, formada per obres escrites per autors guixolencs o vinculades a Sant Feliu, així com per un nombre important de separates d'articles de recerca arqueològica, prehistòria i història intercanviades amb diversos companys i col·legues, tant catalans com estrangers.

Marc Auladell Agulló

Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols

Grup d'alumnes del mestre Joan Esteva Vilallonga, pare de Lluís Esteva i conegut popularment com a Sr. Juanito, durant una excursió a un bosc d'alzines sureres, cap al 1900. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: desconegut)

A l'altra, dolmen de la Cova d'en Daina, a Romanyà de la Selva, el 1968. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva)

Pedagogia i arqueologia

Nascut el 1906, Lluís Esteva anà a l'escola i va viure la seva infantesa en el context de la Mancomunitat de Catalunya. S'amarà de la passió per la descoberta del territori i l'excursionisme, de l'estimació pel patrimoni i la cultura. Com a mestre, es formà en les propostes de la Nova Escola, on l'aprenentatge dels alumnes es feia a partir de l'observació i l'experimentació, treballant de manera interdisciplinària centres d'interès motivadors per als infants. Segurament aquestes circumstàncies contribuïren a la seva incansable passió per la recerca en arqueologia i història, a la seva capacitat de formar equips de col·laboradors aliens a aquest àmbits i fer-los gaudir treballant i aprenent al seu costat.

Lluís Esteva va recórrer durant anys la Vall d'Aro i les Gavarres amb el su-

port del Centre Excursionista Montclar organitzant excursions anomenades exploracions dolmèniques amb l'objectiu de fer excavacions, restauracions i reposicions dels monuments megalítics de la zona. Com a comissari d'excavacions va deixar la seva empremta al turó de l'Àliga, el mas Asols, la costa d'en Cirera, Roca de Malvet, Bousarenys, la Cova d'en Daina, el menhir de la Murtra, Fitor, Plana Basarda, Vallvanera, Sant Benet, la Fonollera i el dolmen del Sr. Pericot, entre d'altres... Com a delegat local del Servei Nacional d'Excavacions Arqueològiques, dirigí la restauració de l'església de Belllloc, les diferents campanyes d'excavació del Monestir de Sant Feliu de Guíxols i de la basílica de Santa Cristina d'Aro. A banda, del treball de camp i la recerca també va tenir com a prioritat la difusió dels seus

treballs per mitjà d'articles i llibres, en una època on no es disposava de les possibilitats ofertes per les noves tecnologies. També impulsà la creació de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, per facilitar la publicació de treballs d'altres investigadors.

FONTS

- AICART, Francesc. "Lluís Esteva vist per Pere de Palol i Eduard Ripoll". *Estudis del Baix Empordà*, 28, Sant Feliu de Guíxols, 2009, p. 279-302.
- ESCORTELL, Josep; SANCHIZ, Joan; SANCHIZ, Néstor. "Recordant Lluís Esteva (el Sr. Esteva)". *Sant Feliu de Guíxols. Arxiu i Museu d'Història de la Ciutat* (desembre de 1994), 20, p. 3.
- FOGUERAS, Gerard. "Lluís Esteva i el patrimoni megalític local". *L'Arjau* (juny de 2006), 54, p. 24-28.
- "Homenatge de Sant Feliu de Guíxols a Lluís Esteva i Cruaños". *Àncora*, (30 de gener de 1986), 1957, p. 1-4.
- PALLÍ, Lluís i ESTEVA, Elena. "Bibliografia cronològica de Lluís Esteva i Cruaños". *Estudis del Baix Empordà*, 14, Sant Feliu de Guíxols, 1995, p. 19-35.

Una vida de compromís

Com el seu pare Joan Esteva i Vilallonga, un mestre carismàtic conegut com el Sr. *Juanito*, Lluís Esteva va estudiar a l'Escola Normal de Girona per fer de mestre de minyons i el 1928 va guanyar les oposicions al Magisteri Nacional. Els dos anys següents va assistir a l'Escola d'Estiu de la Generalitat de Catalunya on fou alumne de professors com Pompeu Fabra, Salvador Maluquer, Alexandre Galí, Sebastià Pla, Francesc Martorell, Narcís Masó o Joaquim Xirau Palau, entre d'altres. La seva primera destinació va ser a Moreira-Fonsagrada (Lugo) i, el curs 1934-1935, fou destinat a Begur. En aquesta població va refer l'escola de cap a peus, de manera que va deixar de ser un centre obsolet i sense matrícula i va passar a tenir un equipament renovat i un projecte pedagògic que proporci-

onà als alumnes uns excel·lents resultats acadèmics. A Begur inicià la coneixença de l'eminent arqueòleg i prehistoriador Lluís Pericot, amb el qual s'inicià en aquesta matèria. Després de 15 anys, el curs 1949-1950 fou traslladat a l'Escola Gaziel de Sant Feliu de Guíxols, on exercí fins al curs 1966-1967, que es jubilà voluntàriament amb 61 anys. A partir de llavors es dedicà en cos i ànima a la recerca.

A llarg de la seva vida, en cadascun dels àmbits on treballà, s'implicà en institucions i rebé reconeixements: president de l'Associació de Mestres d'Escoles Nacionals del partit de Fonsagrada; president de l'Associació de Mestres d'Escoles Nacionals del partit de la Bisbal; primer premi de la Diputació de Girona per a escoles unitàries de

nois (1943); conservador del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols (1955); soci d'Honor del Casal Guixolenc de Barcelona (1963); acadèmic de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1969); arxiver municipal de Sant Feliu de Guíxols (1974); acadèmic de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona (1977); president de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà (1981); diploma de Reconeixement de Mèrit del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (1984), Homenatge de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols (1986).

NARCÍS SOLER I MASFERRER

, arqueòleg i catedràtic de Prehistòria a la Universitat de Girona (UdG), recorda com va conèixer Lluís Esteva i explica les seves aportacions a l'estudi de la cultura megalítica de Catalunya. Els treballs del Sr. Esteva van canviar radicalment la manera com s'estudiaven els jaciments i, avui dia, encara són un referent necessari.

Narcís Soler i Masferrer (Bescanó, 1948) es va llicenciar en Filosofia i Lletres (Secció d'Història Antiga) l'any 1975 per la Universitat de Barcelona i el 1985 es va doctorar. La seva especialitat és el paleolític mitjà i superior de Catalunya, els seus treballs s'han centrat especialment en el jaciment de la cova de l'Arbreda (Serinyà, Pla de l'Estany). El 1975 va començar a treballar com a arqueòleg per la Diputació de Girona, alhora va ser nomenat director del Museu d'Art de Girona, càrrec que exercí durant 10 anys, fins al 1990. Des de 1976 imparteix classes a la Universitat de Girona, que anteriorment havia estat Col·legi Universitari de Girona i Estudi General de Girona, adscrits a la Universitat Autònoma de Barcelona. Professor titular de prehistòria de la UdG des de 1990 i catedràtic des de 2003. Els darrers anys també ha dirigit projectes de cooperació amb el Sàhara Occidental, mercès als quals la UdG ha promogut la creació del Museu Nacional del Poble Sahrauí, al campament de refugiats "27 de febrer", situat a Tinduf (Algèria). Narcís Soler ha fet cap a 240 publicacions, entre llibres i articles, i ha realitzat un centenar de ponències en congressos i jornades a l'Estat espanyol i també a Portugal, Bèlgica, França, Anglaterra, Brasil, Itàlia o Eslovàquia. Ha participat en més d'un centenar de comitès i organitzacions; és membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, president de l'Institut d'Estudis Gironins i membre de l'Institut de Recerca Històrica.

Vostè és arqueòleg, com el Sr. Esteva, quina és la seva especialitat? Hi va influir algun professor?

Estic especialitzat en paleolític superior, la meua tesi doctoral la va dirigir Joan Maluquer de Motes, que als anys trenta havia estat alumne de Pere Bosch i Gimpera i Lluís Pericot.

Quins són els jaciments als quals ha treballat de manera més intensa?

Sobretot he treballat a Serinyà, a la cova de l'Arbreda, amb el Servei d'Investigacions Arqueològiques, que primer era de la Diputació de Girona i després va passar a la Generalitat. Després hi vaig continuar treballant, però ja des de la Universitat. El jaciment va passar de la Diputació de Girona al Consell Comarcal del Pla de l'Estany.

Com va conèixer el Sr. Esteva?

Va ser al Servei d'Investigacions Arqueològiques. Ell venia a parlar amb

el Dr. Josep Calzada i Oliveras, que era nascut a Sant Feliu de Guíxols i comentaven temes de la ciutat. Mn. Calzada l'ajudava en la lectura i transcripció de documents. La Diputació l'havia contractat com a curador-classificador del Patrimoni Artístic i treballava al Servei. Quan va morir el Dr. Oliva, que n'era el director, ell hi va tenir un paper important. Després, el Servei es va convertir en el Centre d'Investigacions Arqueològiques i el va dirigir Aurora Martín durant molts anys. Josep Calzada també va ser un dels promotors de la creació del Museu d'Art, del qual jo vaig ser director.

En quina època van coincidir Lluís Esteva i Mn. Calzada?

Als anys setanta, em costa precisar quan. Ell venia a les tardes i parlaven al despatx de Mn. Calzada.

Llavors era un referent ja el Sr. Esteva?

Sí i tant! Ja era molt conegut. Havia publicat la seva *Prehistòria de la comarca guixolense* a l'Institut d'Estudis Gironins i estava considerat tota una autoritat com a coneixedor de megàlits.

Què caracteritzava el seu treball?

Una de les coses que més em cridaven l'atenció era la seva qualitat com a fotògraf. Era un fotògraf excel·lent... Tenia una Zeiss Ikon, que era una càmera -l'única- que permetia canviar la part del darrere per poder fer diapositives o negatius. Era molt bo documentant, dibuixant, fotografiant. El seu treball es caracteritzava per una gran precisió en la metodologia d'excavació dels megàlits. Una aportació seva molt important va ser l'ús de garbells. Això va permetre localit-

A la pàgina de l'esquerra, retrat de Narcís Soler i la seva esposa Maria Assumpció Subils. Segut, Xavier Soy amb la seva esposa, Anna Ros, al costat l'any 1975. AMSFG. Fons Lluís Esteva. (Autor: Lluís Esteva)

zar peces molt petites dels aixovars vinculats als monuments que excavava. Abans del Sr. Esteva, procuraven excavar les cambres, se centraven en foradar. El Dr. Pericot, per exemple, no garbellava i, quan va excavar el cementiri dels Moros a Torrent, no va trobar les peces d'esteatita dels collars funeraris. Quan hi va treballar el Sr. Esteva, les va trobar. També va excavar el dolmen del Dr. Pericot a Fitor i el dolmen de la Mota a Sant Dalmai. Allà, ell va aportar els garbells i garbellàvem amb aigua per trobar les peces més petites. Llavors ens emportàvem la terra a casa per no perdre res!!! Ara el garbell és fonamental, així assegurem que no ens passi res per alt. En aquest sentit, abans va ser un desastre total.

Vostè va participar l'any 1995 en les jornades d'homenatge a Lluís Esteva que va organitzar l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols, va acompanyar el Dr. Pere de Palol mentre feia el seu parlament de record...

Eren molt amics amb Pere de Palol! Però amb ell parlaven de la torre del Fum del monestir, de l'església de Bell-lloc... Els encantava cercar respostes. Quan es plantejava el que el Sr. Esteva anomenava *un problema arqueològic* els agradava discutir i valorar les possibilitats per desentrellar la incògnita. En aquest sentit, Lluís Esteva era molt honest i un gran científic. Era molt descriptiu perquè explicava detalladament tot el que hi havia, si no tenia una proposta clara, també indicava les diferents hipòtesis.

Quina relació tenien?

Era una relació amical. Lluís Esteva és una de les dues persones per les quals tinc

més consideració i respecte en l'àmbit laboral. L'altra és el Sr. Jaume Butinyà de Banyoles, una persona sencera i catalanista, un autèntic apassionat per l'arqueologia i el patrimoni, que, per exemple, va promoure la creació del Centre d'Estudis Comarcals. Però el Sr. Esteva era un estudiós, un autèntic investigador...

Com el veia?

Era una persona respectada i íntegra, molt austera. Vivia del seu sou de mestre, ell i la seva família. Va viure per la recerca però també li va donar una dimensió social, organitzant sortides, àpats, excursions...

Havien col·laborat sovint?

En realitat no és que haguéssim fet gaires coses conjuntament. Ell era especialista en megàlits. El seu continuador ha estat Josep Tarrús i Galter, fins fa poc conservador del Museu Comar-

Treballs de restitució del menhir de la Murtra, el 27 d'abril de 1952, sota la direcció de Lluís Esteve. AMSFG. Ricard Pla. (Autor: desconegut)

cal de Banyoles. Ell també és especialista en neolític i calcolític i ha excavat coves, dòlmens, menhirs i poblats, sobretot a l'Alt Empordà i la Garrotxa.

Qui les organitzava abans les excavacions? Qui hi participava?

En aquell temps no existia la figura de l'arqueòleg a nivell professional. A Madrid, des de poc abans d'acabar la Guerra Civil, hi havia una Comissaria General d'Investigacions Arqueològiques, el catedràtic Julio Martínez Santa Olalla fou nomenat comissari general. D'aquesta comissaria depenien els delegats provincials, a Girona, era el Dr. Lluís Pericot, però no queia massa bé a Madrid. El Dr. Pericot va buscar els seus delegats comarcals. Més que el territori, va buscar les persones, va escollir col·laboradors vàlids. Eren aficionats i es dedicaven a aquest tema per interès personal. Eren catalanistes i estimaven la terra. A banda dels catedràtics universitaris que formaven i supervisaven, el treball de camp el van fer gent que no necessàriament eren llicenciats en història. El Dr. Salvador Vilaseca a Reus, el Dr. Josep Maria Corominas de Banyoles eren metges. Pere Caner de Calonge i Lluís Esteve de Sant Feliu de Guíxols eren mestres... Un altre aficionat a Girona va ser Francesc Riuró, delineant, però el van deixar de banda perquè havia tingut càrrecs durant la República.

Quina formació hi havia, doncs, per fer aquestes tasques?

S'organitzaven cursos, jornades i congressos. Cada any, per exemple, es feia una jornada amb un dinar a Ullastret on Miquel Oliva explicava els avenços que s'havien produït en les excavacions.

ons. Cada any es feien cursos a Empúries on es convidaven especialistes de renom. Es feien venir professors d'àmbit internacional. Per tot arreu hi havia el Dr. Pericot, ell unia tots aquests personatges. Hi ha una anècdota sobre un congrés a Andalusia, hi van anar amb el Sr. Esteve i com que l'autobús havia estat a punt d'estimar-se van fer la prometença de dur un ciri a Sant Elm...

El Sr Pericot era catedràtic per la Universitat de Barcelona, a Sant Feliu també s'organitzaren cursos per a estrangers conjuntament amb aquesta universitat... Ara ha canviat molt tot això, no?

Sí, a Banyoles el Dr. Corominas també va promoure cursos a principis dels anys setanta, el 1971 o el 1972, va ser l'inici de l'Associació Arqueològica de Girona. A partir d'aquests cursos molta gent es fa afeccionar a l'arqueologia. Això va canviar amb la Generali-

tat, que va regularitzar el tema i va establir que les excavacions havien de ser fetes per titulats universitaris.

Com s'ho va fer el Sr. Esteve per poder excavar?

Vam arribar a un acord amb el director del Servei d'Arqueologia, que llavors era el Sr. Josep Guitart, jo demanava els permisos i Lluís Esteve feia les excavacions. Havíem de presentar algunes memòries conjuntes, però la major part dels resultats ell els publicava. Ho publicava tot per difondre-ho. Quan en un moment determinat, la Generalitat em va reclamar algunes memòries que faltava lliurar, vaig dir-los que Lluís Esteve ja ho havia publicat tot i va quedar així.

Quin equip tenia el Sr. Esteve?

S'ajudava d'una colla del Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols, els germans Joan i Néstor Sanchiz i en Josep Escortell eren col·laboradors habitu-

Narcís Soler i Josep Tarrús durant una visita al dolmen de la Gutina a Sant Climent Sescebes, a finals dels anys setanta. A la dreta, el propietari de la finca. AMSFG. Fons Lluís Esteve. (Autor: Lluís Esteve)

als. Quan es va urbanitzar la zona de Sant Benet per fer-hi una carretera, Néstor va localitzar moltes peces de sílex que ara són al Museu... A partir de l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos va pensar en la creació de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà. En aquesta entitat el seu continuador va ser el Dr. Lluís Pallí.

Es diu que un dels objectius de la creació de l'Institut era poder publicar treballs de recerca...

Sí, i ell coneixia molt bé el procés d'impressió, potser per això donava tanta importància a les fotografies i a la part gràfica. En sabia molt i donava molts consells per publicar. Recordo que deia "corregis poc que segur que el lino-tipista s'equivoca i fa una altra falta".

Què considera que va aportar el sr. Esteve a l'arqueologia?

Podia donar lliçons i, efectivament, ha fet escola. Abans he parlat de la

precisió en la recollida de dades, però també l'exhaustivitat en l'anàlisi del monument. Estudiava tots els detalls, la manera com estaven disposades les lloses, com estaven encaixades en el sòl, els materials, el túmul, els aixovars. Ell tenia molt de respecte pel territori, a més de la Vall d'Aro, va treballar a la Selva i a l'Alt Empordà però tenia molt clar que el material s'havia de quedar al lloc d'origen. També ho pensava en Jaume Butinyà de Banyoles, que deia "cada cosa al seu lloc i un lloc per a cada cosa".

Des d'aleshores, a grans trets, quins canvis creu que hi ha hagut al món de l'arqueologia?

Ara l'arqueologia està més professionalitzada, les excavacions no són només de recerca, sinó per conèixer el territori. Ara són excavacions preventives o d'urgència per salvar el patrimoni, principalment es fan durant la realització d'obres. Abans eren uns

pocs aficionats, però amb la normativa i la bonança econòmica es va produir un canvi. Els pressupostos van canviar l'abast de les intervencions, que abans només es feien amb voluntarisme. Ara hi ha tècnics, obrers, directors que cobren per fer l'excavació.

I la tecnologia?

També hi ha influït. Ara per fer l'aixecament de les estructures d'un jaciment hi ha l'estació total, però l'excavació en si mateixa encara és un procés manual.

Què creu que aporta el coneixement de la prehistòria al món actual?

La prehistòria neix de tres disciplines: les ciències naturals, la història i l'antropologia. El seu interès és patrimonial, realitzar petites troballes que serveixen per conèixer i estimar el país. No ha de ser com a Port Aventura, que hi ha presents els cinc continents... S'ha de fer visitable el que tenim aquí, que estigui explicat. Lluís Esteve procurava la restauració dels monuments per deixar-los visitables, pensem en el que va aconseguir a la Cova d'en Daina o a Bousarenys, és espectacular! Va preparar el llegat per a les generacions que han vingut després...

M. Àngels Suquet Fontana
Arxiu Municipal
de Sant Feliu de Guíxols

1. Retrat d'un pagès, probablement al Ripollès, 1972-1973. AMSFG.
Fons Lluís Esteva Cruaïas. (Autor: Lluís Esteva)

2. Retrat d'una anciana amb un nen, probablement a la comarca de l'Alt Empordà, 1972. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva) 3. Visita a un taller de ceràmica de la Bisbal d'Empordà, el 1971. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

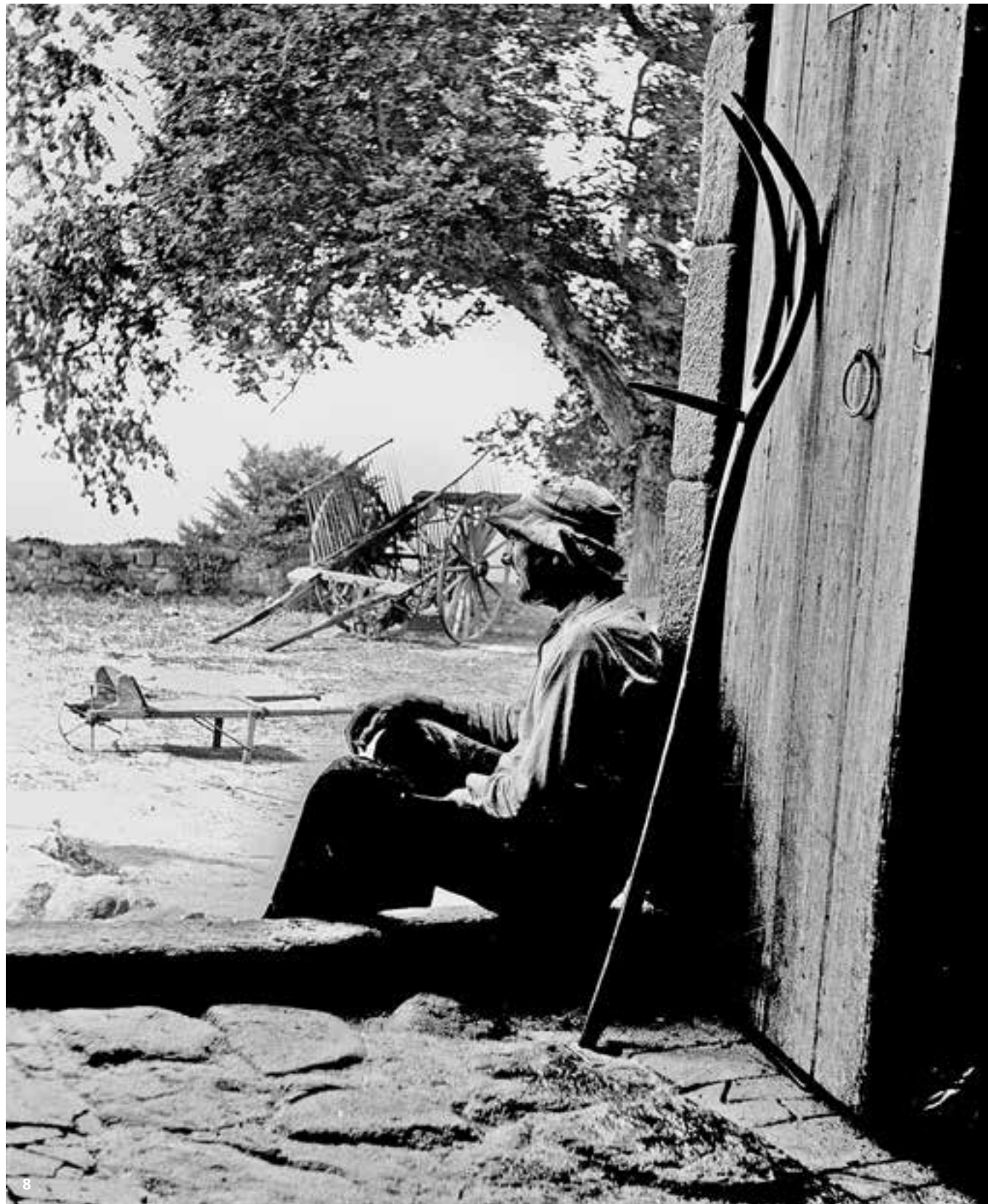
4. Nenes disfressades per Carnaval, a la carretera de Girona, el 1961. D'esquerra a dreta: Ada Gascons, Anna M. Capella, Maria Pilar Morató i Assumpció Morató. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva) 5. Processó a Bell-lloc, Santa Cristina d'Aro, als anys seixanta. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva)

6. Retrat de Lluís Forn en moto el 1960. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva) 7. Sis-cents embarcat en la barcaça per creuar el pantà de Gabriel y Galán a Càceres, durant un viatge a Extremadura, l'any 1969. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

8. Can Roquet de Romanyà de la Selva, a principis dels anys seixanta.
AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

9. Pescadors a Bueu (Pontevedra), el 1972. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva) 10. Canvi de guàrdia al Palau Reial, Atenes, el 1988. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva) 11. Traginer abeurant els cavalls en una font. Imatge presa durant un viatge a Extremadura el 1969. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

12. Pas de la duana a Andorra el 1965. AMSFG. Fons Lluís Esteve Cruaños. (Autor: Lluís Esteve) 13. Detall de la zona comercial al nucli antic de Palamós. AMSFG. Fons Lluís Esteve Cruaños. (Autor: Lluís Esteve)

14. Retrat d'un grup en un poble de la Sierra, durant un viatge a Salamanca, 1987. AMSFG. Fons Lluís Esteve Cruaños. (Autor: Lluís Esteve) 15. Diumenge de Rams a la plaça del Monestir, a principis dels vuitanta. AMSFG. Fons Lluís Esteve Cruaños. (Autor: Lluís Esteve)

16. Camí a Solius, a principis dels setanta. AMSFG.
Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

17. Vista de Platja d'Aro el 1961. AMSFG. Fons Lluís Esteve Cruañas. (Autor: Lluís Esteve) 18. Manifestació a Euskadi l'any 1989. AMSFG. Fons Lluís Esteve Cruañas. (Autor: Lluís Esteve)

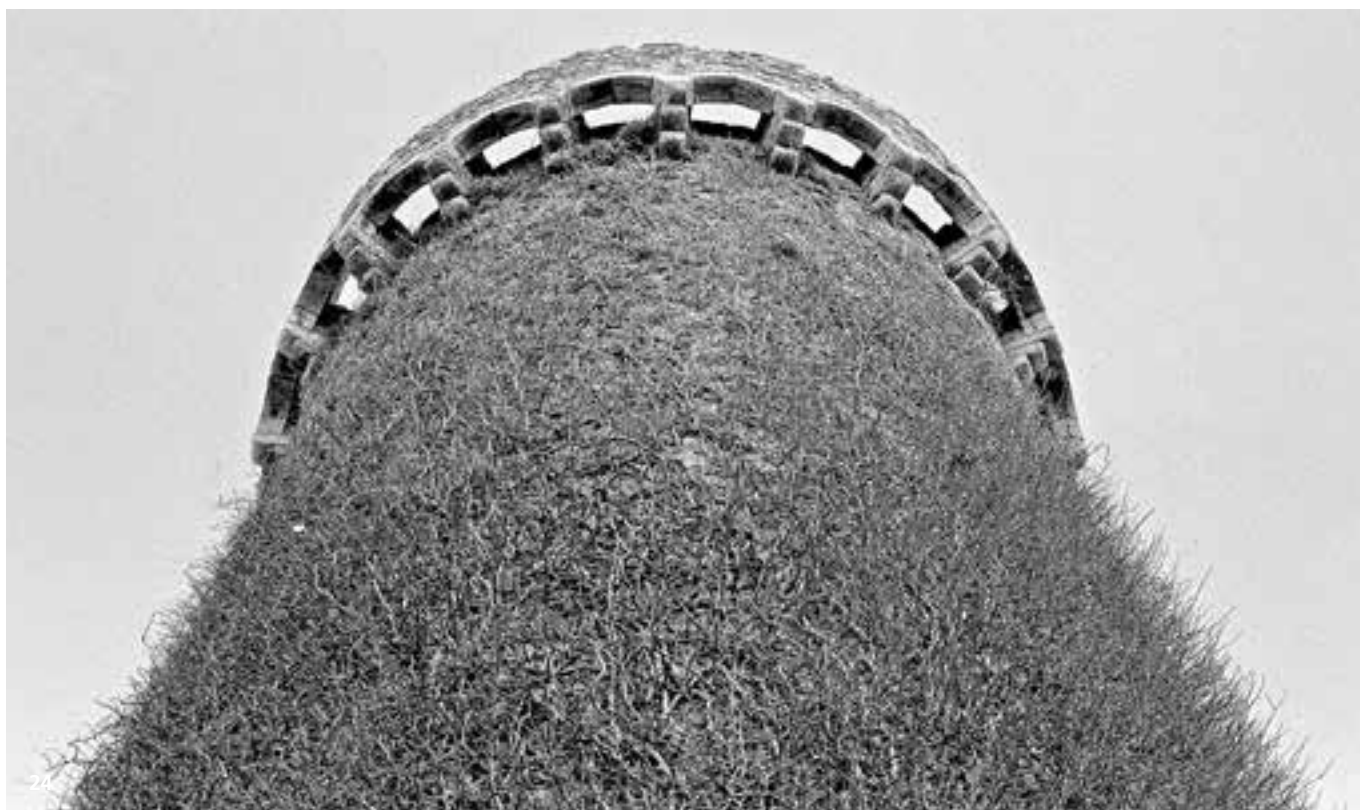
19. Mas del Molí Nou o dels Frares, al veïnat de Bufaganyes de Santa Cristina d'Aro, el 1968. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaïas. (Autor: Lluís Esteva) 20. Símbols feixistes "retocats" a Sant Aniol de Finestres, el 1971. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaïas. (Autor: Lluís Esteva)

21. Detall d'una masia a principis dels anys setanta. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva) 22. Detall d'una porta amb un forrellat, probablement a Setcases, 1972. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruaños. (Autor: Lluís Esteva)

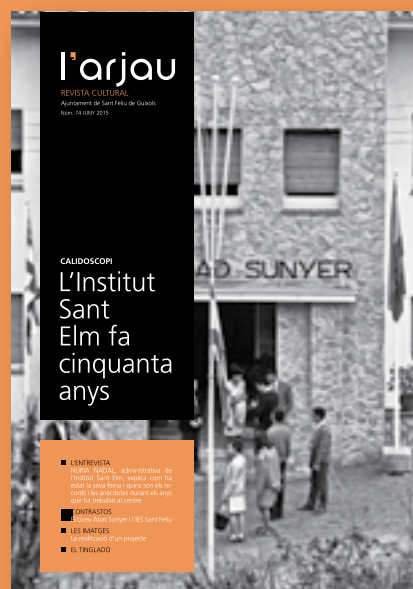
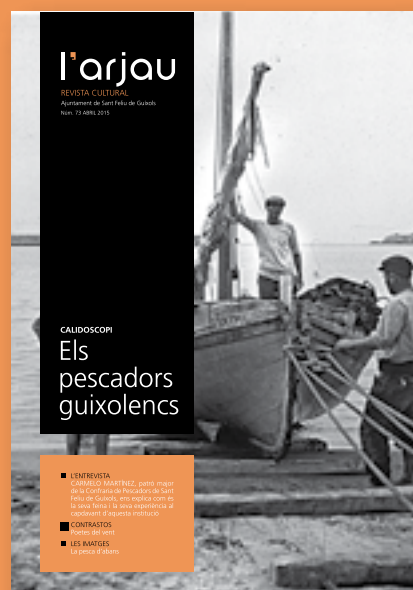
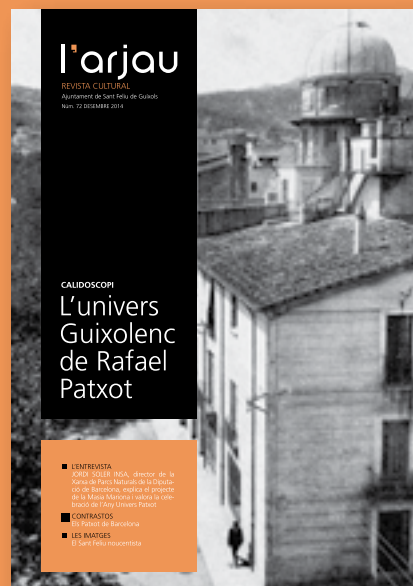

23. Vista de la platja des del racó de Llevant, l'any 1972. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva) 24. Detall d'una torre de la Vila Vella de Tossa de Mar, 1975. AMSFG. Fons Lluís Esteva Cruañas. (Autor: Lluís Esteva)

A la pàgina 18, al peu que fa referència a la foto inferior esquerra de la pàgina següent hauria de dir que la festa patronal era per a Sant Francesc de Sales (24 de gener). Al mateix peu, on diu Lluís Pallí ha de dir Lluís Palahí.

Els darrers números...

On aconseguir L'Arjau?

L'ARJAU és una revista editada per l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols que tracta temes culturals del municipi i el seu entorn. Aquesta publicació es distribueix de manera gratuïta i es pot trobar en els estancs i llibreries de Sant Feliu de Guíxols o en els serveis municipals següents: Botiga del Monestir, Oficina d'Informació Ciudadana, Punt d'Informació Juvenil, Guíxols Desenvolupament (estació d'autobusos), centres cívics de Vilartagues i Tueda, Biblioteca Pública Octavi Viader i Margarit i Arxiu Municipal.

Descarrega'l també a:
www.guixols.cat/cultura/arxiu-municipal/larjau-revista-cultural.html

l'arjau

REVISTA CULTURAL

Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols

Núm. 75 DESEMBRE 2015

Revista gratuïta

AJUNTAMENT DE
Sant Feliu de Guíxols
Arxiu Municipal
Ctra. de Girona, 45-47

Diputació de Girona